

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1909.

Första Kammaren.

N:o 4.

Lördagen den 23 januari.

Kammaren sammanträdde kl. 12 på dagen.

Herr statsrådet *Hederstierna* aflämnade Kungl. Maj:ts nedan-nämnda nådiga propositioner till Riksdagen:

1:o med förslag till lag angående Kungl. Maj:ts högsta domstols tjänstgöring på afdelningar, m. m.;

2:o med förslag till lag angående tillsättning af prästerliga tjänster;

3:o med förslag till lag om gemensamhetsfiske samt lag angående ändrad lydelse af 10, 13 och 14 §§ i lagen om rätt till fiske den 27 juni 1896;

4:o med förslag till lag angående verkställighet i vissa fall af straff, ådömdt genom icke laga kraft ägande utslag, m. m.;

5:o med förslag till lag, innefattande ändring i 12 kap. 3 § kyrkolagen;

6:o angående försäljning af kronans andelar i byallmännigen Tån i Skaraborgs län;

7:o angående försäljning af tre till förra löjtnantsbostället Harby n:r 1 i Stockholms län hörande lägenheter;

8:o angående försäljning af två lägenheter från förra skogvaktarbostället $\frac{5}{8}$ mantal Led n:o 2 Arvid Ersgård i Skaraborgs län;

9:o angående försäljning af två torp samt två andra områden från förra majorsbostället Upplanda n:r 1, 4 och 5 i Jönköpings län;

10:o angående försäljning af två till kronolägenheten Vallaslätten n:o 1 i Ostergötlands län hörande lägenheter;

11:o angående försäljning af två till förra kompanichefsbostället Rangtorp n:o 1 i Skaraborgs län hörande lägenheter; samt

12:o angående försäljning af vissa till förra kompanichefsbostället $\frac{1}{2}$ mantal Hornstäfve n:o 3 Prästgården med utjorden Långlöten i Ostergötlands län hörande lägenheter.

Justerades protokollet för den 16 i denna månad.

*Statsverks-
propositionen.*

Fördrogs ånyo Kungl. Maj:ts den 18 innevarande månad bordlagda nådiga proposition till Riksdagen angående statsverkets tillstånd och behof.

Herr Sjöcrona: Den statsverksproposition, som nu skall remitteras, innehåller enligt mitt förmenande ett godt vittnesbörd om det outtröttliga nit och den omsorg, som regeringen ådagalagt för främjande af vårt lands sanna väl, och om dess öfver hufvud taget kraftiga verksamhet för samma ändamål. Det är därför ingalunda min mening att nu, innan utskottet afgifvit sitt betänkande, klandra eller motsätta mig något af hvad regeringen föreslagit eller äskat. Kan statsutskottet på goda skäl föreslå några besparingar, är ju detta naturligtvis önskligt.

Jag har tillåtit mig begära ordet för att till statsutskottets begrundande framställa ett par mycket beskedliga ämnen. Om jag nu skulle till kammarens ledamöter ställa den frågan: hvad kommer vår statsförvaltning att under nästa år kosta enligt den nu föreliggande propositionen, så skulle säkerligen kammaren eller åtminstone dess flesta ledamöter utan vidare betänkande svara: 228,000,000 kronor. Det är ju den summa, hvarpå budgeten slutar. Men jag vågar säga, att denna summa är antingen omkring 60,000,000 kronor för låg eller också omkring 42,000,000 kronor för hög, detta beroende af hvilken princip eller hvilket system man vill följa i fråga om bestämmandet af hvad som skall anses vara statsförvaltningskostnad. Två sådana principer kunna ju uppställas. Den ena, att alla utgifter, som utgå på grund af Konungs och Riksdags gemensamma beslut eller på grund af Kungl. Maj:ts eller vederbörande myndigheters i föreskrifven ordning fattade beslut, äro kostnader för statsförvaltningen, vare sig de gäldas af statens direkta inkomster och skattemedel eller utgå från afgifter, som erläggas af enskilda medborgare för prestationer, som fullgöras af statens funktionärer.

Den andra principen åter skulle ju vara, att man såsom statsförvaltningskostnader icke betraktar sådana, som godtgöras på sådant sätt genom afgifter, utan endast sådana, som måste gäldas med statens ordinarie inkomster och skattemedel.

Endast en af dessa principer eller system kan vara det rätta, som bör konsekvent tillämpas.

Jag skall nu tillåta mig att i största korthet med några siffror bevisa de påståenden jag tillåtit mig göra.

Fyr- och båkmedel äro i propositionen bland inkomsterna beräknade till 1,700,000 kronor, och som dessa medel skola helt och hållet användas för lots- och fyrväsendet, förekommer samma summa på utgiftssidan.

Telegraf- och telefonmedel äro beräknade till 12,500,000 kronor, men utgifterna till 11,965,000 kronor, således är där en liten behållning.

Skogsmedel äro upptagna till 9,000,000 kronor och utgifterna till 4,194,000 kronor, således också där behållning.

Tullmedel äro beräknade till 58,000,000 kronor och utgifterna till 4,369,000 kronor; där är således ett betydande öfverskott.

*Statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Postmedel äro beräknade till 21,500,000 kronor och utgifterna till 21,065,000 kronor; således också där en behållning på något öfver 400,000 kronor.

Skulle man nu i afseende på dessa budgetens hufvudtitlar följa den sistnämnda principen, skulle ju på inkomstsidan endast uppföras nettobehållningen och på utgiftssidan uteslutas alla utgifter; således skulle fyr- och båkmedlen icke förekomma i budgeten, och de andra skulle upptagas endast med nettobehållningen. Detta skulle, om herrarna vilja räkna tillsammans, göra ungefär 42,000,000 kronor, som skulle minska utgifternas belopp och således med samma siffror minska inkomsterna.

Men annorlunda förhåller det sig med järnvägarna. Järnvägs- trafikmedlen äro beräknade till 68,000,000 kronor och utgifterna till 59,500,000 kronor, men de förekomma icke utförda på utgiftssidan, och på inkomstsidan är uppförd endast nettobehållningen 8,500,000 kronor.

Ungefär liknande förhållande äger rum i afseende på ett mindre anslag till exportföreningen, ty det är uppfördt bland utgifterna ett belopp af 18,300 kronor, men därutöfver skall exportföreningen åtnjuta 23,500 kronor, som utgå af handels- och sjöfartsfonden samt manufakturförlagsfonden. Dessa 23,500 kronor förekomma icke utförda på utgiftssidan, och någon motsvarande inkomst från fonderna finnes icke heller uppförd på inkomstsidan.

Någon afsevärd skada kan naturligtvis icke uppkomma genom detta förhållande, men det synes mig vara bra oegentligt att, om någon person, som icke är inne i förhållandena, frågar exempelvis finansministern: hvad kostar statsförvaltningen? kan han icke taga fram riksstaten och säga, här ser man summan, utan han måste säga: än göra vi så och än så. Jag tillät mig för några år sedan göra en erinran i samma riktning, men statsutskottet bevärdigade densamma icke med något som helst svar, och det har alldeles icke förvånat mig, ty såvidt jag förstår, är det komplett omöjligt att på ett nöjaktigt sätt förklara sådana oegentligheter. Jag har emellertid ansett mig böra ännu en gång fästa uppmärksamheten på förhållandet för att bana väg för möjligheten att få denna oegentlighet afhjälpt.

Efter jag har ordet vill jag nämna en ren obetydlighet. Jag skulle vilja uttala den förhoppningen med afseende på statsutskottets uppfinningsförmåga, att utskottet kunde finna på en lämpligare benämning för den tillämnade kommittén eller beredningen för lagstiftning angående rättegångsväsendet än den ifrågasatta »processkommissionen», ty efter vanligt gängse språkbruk kommer det att af de oinvigde betraktas, som om Kungl. Maj:t och Riksdagen hade tillsatt en kommission för att processa.

Hvad postverket angår skall jag visserligen icke uppehålla mig länge vid det. Den organisationsplan, som finnes i statsrådsprotokollet, antyder, att från styrelsen skulle till distriktsförvaltningarna öfverflyttas rätten att besluta i åtskilliga ärenden och därigenom

*Statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

byråchefernas arbeten lättas. Detta tror jag vara en fullt lämplig anordning. Men så förekommer också, att icke blott byråcheferna utan äfven sekreterare och kamrerare skulle få utöfva själfständig beslutanderätt. Det får jag säga, att jag icke kan riktigt förstå, huru något sådant skulle kunna vara lämpligt. Naturligtvis bör en sådan funktionär kunna företaga förberedande åtgärder, infordra utlåtanden och i den dagliga tjänstgöringen lämna muntliga föreskrifter om hvad som skall göras eller icke göras; men huru det skall vara möjligt att inom en styrelse hafva 7 à 8 själfständigt beslutande funktionärer, det kan jag icke förstå. Det kan ju tänkas, att hvar och en af dem skulle vara berättigad förklara: jag beslutar så eller så. Då skulle han svara för det beslutet, och då skulle man hafva rätt att klaga öfver hans beslut, men detta kan väl knappt vara meningen. Och ännu mindre kan det vara meningen, att dessa funktionärer skulle sitta och utfärda beslut i poststyrelsens namn och således generaldirektören ansvara för hvad dessa 7 à 8 personer hvar för sig behagat göra. Jag är emellertid fullkomligt öfvertygad om att, när det blir fråga om utfärdande af instruktion, herr civilministern nog kommer att tillsammans med styrelsen ordna den saken på ett sätt, som öfverensstämmer med gällande principer inom vårt förvaltningsväsende.

Endast detta har jag velat nämna, och ville nu statsutskottet taga detta i betraktande vore det mig kärt.

Herr Jonsson: Då jag vid remissen af Kungl. Maj:ts proposition, ehuru lidande af en indisposition, likväl anser mig böra yttra några ord, beror det hufvudsakligen därpå, att detta är det enda tillfälle, när man kan betrakta icke allenast statsverkspropositionens innebörd utan hela vår finansiella och ekonomiska ställning inom en vidsträcktare ram, än som är möjligt vid behandlingen af enstaka frågor, och det är mera denna synpunkt än någon speciell kritik af Kungl. Maj:ts proposition, som jag kommer att här sysselsätta mig med.

Vi veta enhvar, att förslaget till statsreglering slutar på en summa, som med godt nio miljoner kronor, om jag håller mig endast till utgifterna under hufvudtitlarna, öfverstiger den för innevarande år gällande riksstaten, och att för budgetens balanserande en skatteförhöjning af mellan sju och åtta miljoner kronor af Kungl. Maj:t befunnits behöfligt att föreslå. Utöfver dessa nio miljoner kronor hafva likväl två och en half miljoner tagits i anspråk för att betäcka en befarad brist uti 1908 års statsreglering. Således är den egentliga budgetsförhöjningen två och en half miljoner kronor större, än hvad den eljest kan synas vara. Nu ser jag alldeles bort från den förhöjning i öfrigt som skett utom hufvudtitlarna och som strängt taget icke hör ihop med att riksstaten i öfrigt vuxit.

Det är, det måste enhvar medgifva, en ganska bekymmersam situation, när regleringen af statsbudgeten måste för att kunna balanseras upptaga så pass mycket ökade skatter som mellan 7 och 8 miljoner kronor, när man vet, hvilka ekonomiska svårigheter

näringslivet haft att kämpa med under det år som gått, och om vi också kunna hysa förhoppning, att innevarande år må komma att ställa sig något gynnsammare, böra vi dock icke tro, att de svårigheter, som hittills funnits, ännu helt och hållet undanröjts. eller att ett nytt lif kommer att inträda med samma flotta fart som under högkonjunkturerna 1905, 1906 och delvis under 1907. Men detta bekymmer förstärkes ytterligare däraf att, om vi kasta blicken på, huru sannolikt statsregleringen för innevarande år kommer att i verkligheten visa sig, vi måste stå inför ännu större svårigheter, såvidt jag kan förstå, när vi under år 1910 skola göra upp en statsreglering för därpå följande år. Ty förutsatt att det skulle lyckas, att verkligen den för i år uppgjorda riksstaten komme att visa sig hålla måttet och icke förete någon brist, hafva vi att, när 1911 års statsreglering uppgöres, räkna med att för denna icke såsom nu finnes ett öfverskott å 9 miljoner kronor, ty detta är då försvunnet. Och om utgifterna icke kunna nedbringas, måste då 9 miljoner kronor i nya skatter återigen tillgripas.

Det är svårt att bestämdt fixera, hvari orsaken har legat till den hastiga utveckling, hvilken vår budget under senaste tio år har fått, men jag tror icke det är orätt att anse, att en af orsakerna därtill har varit den gynnsamma konjunktur, som ägt rum några år, 1904, 1905, 1906 och delvis under 1907. Dessa gynnsamma konjunkturer hafva i sin mån medverkat till, att prisnivån på en mängd förnödenheter äfvensom arbetslönerna höjt sig, och framför allt att anspråken från skilda håll höjt sig på grund af den gynnsamma situationen. Vissa af dessa anspråk i afseende å löntagare hafva ju haft sitt berättigande; det är ju gifvet, att när lefnadskostnaderna m. m. dylikt stiga, måste också inkomsterna i sin mån få lof att höjas för att det skall kunna gå ihop. Men mycket af hvad som förorsakat höjningen har mer berott på ökade anspråk hos individer och institutioner än på just de orsaker, som medverkat till, att löneregleringar hafva fått lof att äga rum. Det tycks vara ett genomgående drag i vårt land att, när för en allmän institution af det ena eller andra slaget det skall byggas, skall det icke allenast göras fullt förstklassigt utan det skall framstå såsom ett mönster, såsom något, hvilket man för främmande besökare kan förete såsom bevis på att vi hafva något som är styfvare än alla öfriga, och när man gifver sig in på detta område, finnes ingen hänsyn till hvad som är förståndigt eller lämpligt i hushållsväg, utan det skall byggas ståtligt och stort och kosta mycket penningar. Detta tycks vara oundgängligt för den riktning, vi slagit in på. Såsom bevis på, huru tendensen i detta fall fortfarande är vid lif, vill jag erinra om, att vi, efter hvad propositionen angifver, hafva att vänta förslag till nya byggnader för vår tekniska högskola till en kostnad af mer än nio miljoner. Ar det rim och reson i att offra så kolossala summor för att få undervisningen något tillökad och för att få utrymme för flera elever? Det förefaller mig, som om det rent af skulle höra till orimligheterna, att sådana kraf kunna läggas fram, kanske med tanke på att också vinna Riksdagens bifall.

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

Är det nu så, att landets finanser och folkets ekonomiska ställning och bärkraft växa på det sätt, att hvilka fordringar som helst kunna genomföras, ja, då är det bra. Men hur är det ställt med den saken, om man närmare tager förhållandena i betraktande? Vi lefva icke blott på eget kapital, utan vi lefva ock till en afsevärd del på främmande länders kapital genom inlåning af sådant, och det går bra så länge krediten står oss öppen och vi kunna fortsätta med att för betalning af våra räntor till utlandet oupphörligt låna nytt kapital, hvilket efter hand som ränteutgifterna växa också måste bli större och större. Men en dag förr eller senare, det måste vi komma ihåg, skall denna kredit ha nått sin gräns och huru kommer det att ställa sig då? Om våra finanser ordnas på det sätt, att landets ränteutgifter till utlandets långgivare år efter år växa med 2 å 3 miljoner kronor, och om det redan nu är svårt att med intensivt arbete och god hushållning hålla oss på den ståndpunkt där vi stå eller med andra ord, att begränsa underskottet i betalningsbalansen till hvad den hittills varit, huru skall det då gå, när dessa utgifter vuxit så pass, att ingenting af hvad vi därvidlag söka göra längre kan förslå? Då komma vi att stå inför samma ställning som åtskilliga andra stater, hvilka genom missbruk af sin kredit hafva kommit därhän, att de icke kunna fullgöra sina förbindelser. Då är frågan den: är det en situation med hvilken man med glädje bör räkna utan att försöka bromsa eller stoppa farten, innan vi komma därhän? Ty har nu en sådan situation ingen annan olägenhet med sig, är det åtminstone alldeles gifvet, att vi därigenom komma att förlora vår egen ekonomiska själfständighet och skulle blifva beroende af hvad de stater, i hvilka långgifvarne hufvudsakligen finnas, behaga föreskrifva oss om ett och annat af hvad vi inom vår egen krets hafva att själfva afgöra.

Jag skall nämna en omständighet, som har rätt mycken betydelse för våra finanser. När man betänker att Riksdagen slagit in på en nybyggnadsplan i afseende å järnvägarna, som går löst på mycket betydande summor, är detta en allvarlig sak, när man finner, att utbytet af statsjärnvägarna nu är sådant, att för år 1908 dessa järnvägar, om man vill räkna rätt, icke lämnat statsverket ett enda öre utan snarare i stället förorsakat brist. Jag menar att, skall man räkna riktigt i afseende å resultatet af järnvägarnas drift, såsom affär betraktad, får man icke blott se på, att i riksstaten influtit så och så mycket af järnvägsmedel, utan bör också draga från hvad utaf stats- och lånemedel lagts ned dels på nybyggnader och dylikt vid redan trafikerade järnvägar, dels på rullande materiel, som i själfva verket, affärsmässigt räknadt icke är något annat än hvad genom trafikinkomsterna borde bestridas. Låt oss få ett hundratal nya lokomotiv och ett tusental fler passagerarevagnar; ja det är en viss förmögenhet, som ligger i dessa vagnar, men när effekten af deras användning i alla fall icke kan framvisa bättre resultat än så, måste jag säga, att våra järnvägar för närvarande icke just gifva någonting. När man vidare tänker på kostnaden för utförande af

redan beslutade banor, vare sig under byggnad eller ej, äfvensom för ett eventuellt fullbordande af den s. k. inlandsbanan från Östersund till Sveg och från Strömsund till Gellivara, och vidare hvilka belopp, som i alla fall erfordras för att en gång stationsförhållandena här i staden skola komma på det klara och sammanledes i Göteborg samt, såvidt jag kan tro, i Helsingborg, med sina miljoner på hvar ställe, och därjämte för anläggning af dubbelspår och dylikt, som successive synes vara nödvändigt att utföra, så hafva vi att räkna med utgifter för dessa ändamål, som åtminstone icke komma att understiga 150 utan snarare närma sig 200 miljoner kronor. Hvar skola vi taga dessa penningar? Kan ett svenskt obligationslån läggas upp med utsikt att vinna afsättning hemma? Nej, mina herrar! Alla klaga öfver, att vi hafva för litet rörelsekapital, och alla fordra att lån på olika sätt skola dragas in i landet så att enhvar, som anser sig hafva rätt att blifva försträckt med lån, skall kunna blifva det. Sålunda måste vi räkna med, att dessa lån måste återigen dragas in utifrån. Nå, vore det nu så, att effekten af dessa nya järnvägar blefve den, att denna komme att underlätta den materiella utvecklingen inom vårt land, så att det ginge jämförelsevis utan större svårigheter att erlægga räntor och annuiteter på dessa lån, då vore det ingen fara. Men oaktadt all den nytta och det behag järnvägar kan hafva för de trafikerande i skilda riktningar, är det för närvarande åtminstone mycket svårt att göra sig en föreställning om att så skall ske eller att t. ex. inlandsbanan från Sveg till Gellivara skall utöfver driftkostnaden kunna lämna något bidrag till gäldande af annuiteter å för densamma upptagna lån, och jag går så långt, att jag vågar bestämdt påstå, att för sannolikt tiotal af år järnvägsdriften på denna bana icke ens utöfver underhåll och personalens aföning skall kunna betala det kol, vi få lof att importera för dess del.

Sålledes måste enhvar, som närmare reflekterar öfver, huru denna situation ter sig för framtiden med afseende å våra finanser, medgifva, att det är tid att göra sig litet närmare begrepp om, huruvida hvarje steg till nya företag står väl tillsammans med vår ekonomi eller icke, och där så icke visar sig, måste man med mycken försiktighet pröfva, om det ändå kan vara nödvändigt att bevilja hvad i åtskilliga afseenden därvidlag erfordras.

Ja, mina herrar, jag nämnde från början, att jag icke hade att i huvudsak öfva någon kritik mot statsverkspropositionen, och, efter hvad jag sagt, kan enhvar finna, att innebörden af hvad jag åsyftar är något helt annat. Det är icke regeringens fel, att vi kommit därhän, där vi nu stå med vår budget och våra finanser, utan det är lika mycket Riksdagens eget fel, att det icke är så bra, som man skulle önska. Jag skulle kunna gå längre och säga, att Riksdagen till och med, utöfver hvad Kungl. Maj:t föreslagit, i åtskilliga fall förvärrat situationen i denna del. Man rör sig i skilda former inom vårt samhälle med nya ideer, och nya uppslag se dagen, det ena efter det andra. Friskt mod och stor förslagenhet är det egentligen utmärkande för den nya politiska rörelse, som synes hafva vunnit framgång i vårt land. Jag skulle vilja

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

sluta med att uttala den önskan, att vid denna stora lifaktighet, denna mycket lofvande verksamhet för att i alla möjliga riktningar reformera vårt samhälle till större trefnad, såsom afsikten är för oss alla, dessa reformatorer också något ville tänka på, att ett samhälles bestånd beror icke allenast af, huru mer eller mindre nyttiga reformer man än i olika fall genomför, utan dess bestånd och väl hvilat ännu mera på att en och hvar, ja hela folket både med flit och duglighet fullgör sitt värf, sitt arbete och lär sig att hushålla på ett sätt, som räknar äfven med samhällets och icke endast med sin egen hushållning. Kommer denna idé att mer genomtränga vårt folk än för närvarande, då kanske vi skulle kunna hoppas, att för kommande tider emotse någon ljusning i den mörka bild, som för mig landets finanser och ekonomi för närvarande förete. Sker så icke, ja, då, mina herrar, tror jag det är nästan likgiltigt, huru vi reglera staten, ty utför bär det då i alla fall.

Jag har icke någon egentlig förhoppning på, att mina reflektioner skola kunna öfva något inflytande på förhandlingarnas gång i vår riksdag, men jag har tro, att ett ord om dessa saker möjligen skulle småningom kunna hafva någon inverkan utom riksdagen hos folket, ty därpå beror det, om idéer och arbete komma att läggas åt rätt håll.

Herr Fahlbeck: Då jag nu begärt ordet, är det icke för att yttra mig om den föreliggande statsverkspropositionen. Men dess remitterande till vederbörligt utskott gifver ett tillfälle att uttala sig rörande regeringens arbetsprogram, sådant detta framkommit i trontalet, som jag vill begagna mig af.

Det arbetsprogram, om hvilket nämnda tal vittnar, är i många afseenden märkligt. Det bevisar — om vi icke eljest visste det — att vi befinna oss i en period af stark nydaning på alla områden. I folkens lif förekomma dylika perioder omväxlande med sådana, då reformerna få hvila. Det svenska folket har nu råkat in i ett skede af stark reformifver. Åt alla sidor skall reformeras. Den ena nyheten efter den andra tränger sig fram, och alla fordra att blifva tillgodosedda. Detta är visserligen icke något ondt, under förutsättning att reformerna ske med en viss urskiljning. Trontalet innehåller det program, regeringen för den närmaste tiden förelagt sig, och jag klandrar för ingen del de reformer, som där blifvit ställda i utsikt. Tvärtom. De äro hvar för sig nyttiga och nödiga. Och likväl var det icke utan en viss känsla af besvikelse, som jag åhörde detsamma, ty jag hade hoppats, att vid sidan om de nämnda eller möjligen i stället för en eller annan äfven ett par andra skulle hafva blifvit åtminstone med några ord berörda.

Det är naturligt, att man kan hafva olika mening om, hvilka reformer som vid en viss tidpunkt äro de viktigare och därför böra i första rummet främjas. Alla behof — ty bakom reformerna ligga städes samhälleliga behof — eller åtminstone de flesta anse nog hvar för sig, att de äro de förnämsta och de som borde framför andra tillgodoses. Det är trängsel mellan behofven, som kräfva reformer i närvarande tid i vårt land. Det är därför icke så lätt

att afgöra, hvad som främst bör tagas itu med bland allt, som erbjuder sig, jag medger det. Man förvillas af det stora ropet på reformer, ty förhållandet är, att behofven i mycket olika grad förmå att göra sig gällande. Det finnes behof, som skrikas ut i alla fyra väderstrecken såsom de viktigaste och förnämsta och som få talmän öfver hela landet. De ha pressens hundratungade basun till sitt förfogande och synas därför vara så stora och viktiga. Men samtidigt finnes det behof, som tiga, som icke ha några vidare förespråkare, men som sannerligen kunna vara lika betydande och öfta mycket mer. Det gäller att icke låta sitt öra förvirras. De behof, som skrikas ut på torg och gator, de skaffa sig nog sin rätt, och om dem gäller det snarare att hålla tillbaka för att det icke skall gå till öfverdrift. Vi hafva sådana på arbetarfrågans område, på kvinnofrågans, på Norrlandsfrågans och jag vet icke hvar? Det är ingen fara, att icke dessa taga ut sin rätt och blifva tillgodosedda. Men om de behof, som tiga, gäller icke detsamma. Och många af dem äro dock så stora, att de i vikt vida öfvergå dessa andra, som hafva ordet för sig och för närvarande göra sig breda i vårt samhälle.

Bland sådana behof vill jag nämna ett par, som jag hade hoppats, att regeringen skulle haft tillfälle att redan nu ägna sin uppmärksamhet åt. Det ena är *de utom äktenskapet födda barnens och deras mödrars rättsliga ställning*. Enligt min uppfattning är det behof som här föreligger större än de flesta, som för närvarande ropa på reformer. Låt om oss betänka, att mellan 16 och 17 tusen barn årligen födas utom äktenskapet, d. v. s. att af alla lefvande födda barn hvar 8:de saknar föräldrahem. Man kan tänka sig, hvilken misär detta i de flesta fall innebär — med det rättslöshetstillstånd, vågar jag säga, som för närvarande förefinnes på detta område i vårt land. Det gifves intet för vårt folks sundhet, hälsa och framtid farligare missförhållande än detta. Det måste, såvidt på lagstiftningen beror, med allra första afhjälpas. Saken har äfven varit före i riksdagen och vunnit mycket välvilligt mottagande. Jag hade själf tillfälle för några år sedan att väcka motion därom. Men detta är ett af de behof, som tiga och därför så lätt bortglömmas, ty halfparten af dem det gäller kan icke tala, och den andra halfparten blyges att göra det. Det är andra, som få taga sig an deras sak och föra deras talan. Jag vill uttala den förhoppningen, att regeringen må finna tillfälle att inom den närmaste framtiden ägna denna sak den uppmärksamhet, den i så hög grad förtjänar.

Ett annat behof, lika stort och äfven det bland de tigande är *landskommunernas ställning*, väl icke allas, men man kan gärna säga flertalets. Den som plägar ögna uti sifferkolumnerna i statistiska centralbyråns redogörelser för kommunernas fattigvård och finanser, har länge med häpnad sett de skattebelopp, som där år efter år redovisas för en stor mängd af landskommunerna. Den nu pågående emigrationsutredningen och en enskild författare hafva nyligen bearbetat dessa siffror och visat, hvilka härresande förhållanden existera på sina ställen. Om en stadsbo får betala i kommunalskatt 6 à 7 kronor per bevillningskrona, så tycker han, att det är mycket. Men,

Statsverks-
propositionen
(Forts.)

mina herrar, hvad är det mot 15 à 20 kronor per bevillningskrona, som förekommer i 238 landskommuner, och i några är kommunal-skatten ännu högre. Sålunda beräknar nämnde författare den direkta skattebördan, såväl kommunal-skatten som skatten till staten, för en inkomst af 2,000 kronor i det svåraste fallet till icke mindre än 642 kronor 40 öre! Det är Karl Gustafs kommun i Älfsborgs län, som är så betungad. Man skulle icke tro sig vara i Sverige, knappast i ett kristet land, där sådana skatteförhållanden kunna råda. Det är uppenbart, att för de människor, som där bo, ingen trefnad kan finnas, och därför söka de sig därifrån. Den flykt från landsbygden, som vi klaga öfver, dels till Amerika dels till städerna, den har en af sina största och djupaste rötter i detta stundom alldeles olidliga skattetryck.

Det är tydligt, att här föreligger ett utomordentligt stort behof af snar reform. Frågan har varit före i riksdagen. Sista riksdagen kom också en skrivelse i ärendet till stånd, men såväl de herrar, som motionerat i saken, som denna skrivelse visade, enligt min mening, att man icke är riktigt inne i saken. Man föreställer sig, att det hela skulle vara hjälpt genom att blott flytta skattebördan öfver från kommunerna till staten. Detta är en oriktig syn på förhållandena. Otvifvelaktigt må någon del af kommunernas skattebörda gärna läggas på staten, exempelvis prästerskapets aflöning, men det mesta däraf bör dock ligga där det ligger, och missförhållandena på annat sätt afhjälpas. En talare yttrade förra året från denna plats — han tillhör nu icke längre kammaren — att det blott vore en bokföringsfråga, hvilken som betalade skatten, om det var de skattdragande såsom medlemmar af kommunen eller de skattdragande såsom statsborgare, och att därför den kommunala skattebördan borde läggas öfver på staten. Detta är dock i två afseenden en oriktig väg, om också Riksdagen genom sin skrivelse pekat på densamma.

Det skulle först och främst leda till att åtskilliga af de utgifter, som nu betunga landsbygden, växte i en alldeles oerhörd grad, framförallt naturligtvis väghållningsbesväret. Man skulle till sist icke stå ut därmed. Men ännu värre är, att detta vore rätta sättet att ruinera den kommunala själfstyrelsen, som jag anser för framtiden ännu mer än tillföre vara ett af de viktigaste villkoren för ett sundt statslif i vårt land. Om staten helt öfvertog omsorgen om skola och fattigvård och vägar m. m., så finge flertalet landskommuner inga uppgifter mer; eller, om staten betalade kostnaderna för dessa olika ändamål, men låte kommunerna behålla vården om dem, så måste de underkastas en vidtgående kontroll. Men hvilkendera utvägen man valde, blefve den för deras själfstyrelse dödsbringande. Nej, saken måste tagas från en helt annan sida. Den är ej blott en skattefråga utan framförallt en organisationsfråga. Mig synes, att vi nu kommit därhän, att vi måste flytta det kommunala lifvets tyngdpunkt öfver från primärkommunerna till de större kommunerna, landstingsområdena eller för de norra länen kanske några mindre delar af dessa. Här-

till fordras i någon mån nya institutioner inom dessa större kommuner, men framför allt måste rättsgrunden för den kommunala själfstyrelsen läggas om, så att län och landstingsområden blifva kommunerna par préférence och primärkommunerna blott verkställande organen för de förras själfstyrelse och beslut. De stora kraf, — efter detta större än förut — som ställas på landstingen för det politiska lifvet, kunna endast vinna på, att de senare få större uppgifter och blifva själfstyrelsens centra i vårt land. De hinder, som härför existerat på den tid, då våra nuvarande kommunalförfattningar inrättades, svåra kommunikationer o. dyl., existera icke mer. Tidpunkten är inne att öfvergå från själfstyrelsen inom trängre kretsar till sådan inom en större ram. På det viset skulle man äfven kunna få en starkare kontroll öfver primärkommunernas och de mindre städernas skuldsättning, något som för närvarande så väl behöfves för vårt lands ekonomi. Den kommunala själfstyrelsen fördes härigenom upp på ett högre plan och finge nya krafter, samtidigt med att det behof, hvarom jag nu talat, blefve tillgodoseadt. Ty ju större området blir, desto mera tillämpas försäkringsprincipen om riskernas fördelning. Skatternas fördelning inom landstingskommunen skulle lindra skattebördan, där den verkar svårast, och på så sätt de missförhållanden häfvas, som nu nedtrycka en stor del af vår landsbygd.

Hittills ha dessa missförhållanden icke blifvit så beaktade som vederbort, oaktadt, som jag nyss nämnde, det nog talats därom i riksdagen och de äfven fått sitt uttryck uti en riksdagskrifvelse. Men det sätt, hvarpå saken tagits upp, påminner så mycket om den gamla grundskatteafskrifningen, att man helt visst äfven därför icke lyssnat därtill. Den egentliga anledningen likväl till, att hittills så föga talats om detta stora behof, är naturligtvis, att det rör endast landsbygden och ganska ofta dess aflägsnare delar såsom Älfsborgs län, Bohuslän och Jämtland o. s. v. För att komma till tals och blifva känt behöfs det att hafva storstadspressen till sitt förfogande, men det har icke varit fallet härvidlag. Jag skulle önska, att denna regering, hvilken ju visat sig äga initiativ till en grad som står, jag kan gärna säga utan like, också vill hafva en välvillig tanke på detta trängande behof och så fort som möjligt sätta i gång den utredning, som är nödig för att genomföra nu antydda kommunala reform, den största som efter rösträttsfrågornas lösning föreligger oss.

Det är endast för att uttala nu berörda önskemål och förhoppningar, som jag i dag begärt ordet.

Herr Afzelius: Jag ber att få gifva uttryck åt några reflexioner, jag kan gärna säga betänkligheter, som läsningen af den kungl. statsverkspropositionen angående andra hufvudtiteln hos mig framkallat — de äro icke för herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet obekanta.

Det är nu, tror jag, snart 10 år sedan jag inför denna kammare gaf uttryck åt min bedröfvelse öfver det system inom lagstiftningen,

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

som då rådde. Man lefde för dagen, man plåstrade och man lappade här och där allteftersom det lämpligen föll sig, vanligen under intrycket af en eller annan riksdagsskrifvelse; men att arbeta i stort, att göra någon verklig reform på detta område var främmande för åskådningen då. Nu har det blifvit helt annorlunda, glädjande att säga, men som det så ofta sker hos oss, från en ytterlighet slår man gärna öfver till en annan; och det är ej utan att det förefaller mig, som om man nu vore på god väg att göra så.

I den kungl. propositionen föreslås inrättandet af två lagberedningar — det kommer ju icke an på namnet — två sådana där mer fasta institutioner, af hvilka den ena skulle sysselsätta sig med familjerätten och den andra med omarbetandet af rättegångsordningen. Vid sidan af dessa stora lagkommissioner arbeta redan förut kommittéer på en mångfald af lagfrågor. Vi hafva vattenrättskommittén, dikningskommittén, skifteslagkommittén, konkurslagstiftningskommittén, arbetsaftalskommittén, expropriationskommittén, alla för behandling af stora lagfrågor. Vi hafva tagit första steget till några större lagarbetens utförande, hvilka nu vänta på vidare behandling: lagberedningens förslag till jordabalk, som är slutfördt om några månader, hela krigslagstiftningen, bolagslagstiftningen. Och ändå ligga hos Kungl. Maj:t åtskilliga riksdagsskrifvelser, hvilka ännu icke ledt ens till tillsättande af någon kommitté, men som ställa i utsikt en ny lagstiftning. Och uti det yttersta af dessa dagar har justitieombudsmannen ingått med en begäran om revision af hela strafflagen.

Jag öfverdrifver icke, mina herrar, om jag säger att på detta sätt skulle den ojämförligen största delen af vår allmänna rätt på en gång, d. v. s. inom en tidrymd af några år ställas under omdaning. Kan detta verkligen vara lämpligt?

Jag vill nu icke på något sätt bestrida, att en sådan omdaning är behöflig. Jag har därom talat flera gånger förut, jag har erkänt det och erkänner det fortfarande villigt. Den letargi, som legat öfver oss under de föregående årtiondena, går nu att hämna sig. Svenska lagstiftningen har icke följt med sin tid, den har icke anpassat sig efter de helt och hållet förändrade yttre förhållandena och afspeglar icke längre den i mycket ändrade allmänna rättsuppfattningen hos vårt folk. En genomgående och omfattande revision är nödvändig. Men det är icke själfva saken, det är sättet att gå till verket som gör mig betänksam. Ty det kommer dock icke an på att man skall få nya lagar utan *huru* dessa göras.

Nästan alla dessa lagar, om hvilka jag nyss talat, ingripa på det allra djupaste uti folkets lif och förhållanden. Att skapa sådana lagar är icke en uppgift endast för den tekniska juridiken — ehuru väl det tekniska utformandet af lagarna, klarhet, enkelhet och följdriktighet, för deras tillämpning och därför ock för värdet af desamma har en mycket större betydelse än man i allmänhet antager. Nej, mina herrar, skapandet af sådana lagar äro för mig en af statslivets allra högsta och svåraste uppgifter, ty därtill fordras också hvad jag skulle vilja kalla ett folkpsykologiskt moment. Ett sådant arbete måste, såsom det kungliga valspråket lyder, utföras *med*

folket och detta icke blott formellt genom riksdagsbehandling, utan så, att dessa frågor verkligen följas af ett allmännare intresse och verkligen uppbäras af någon allmännare folkmening. De få icke vara endast en kammarprodukt. I alldeles särskild grad är detta förhållandet med rättegångsordningen, djupare än någon annan griper den in i folkets lif. Skall det blifva någonting bevändt med en reform af rättegångsordningen, måste den tagas upp ifrån botten, vi måste ändra vår domstolsorganisation och vi måste lägga om förfarandet ej blott vid underrätterna, men framförallt hos hofrätterna och hos Kungl. Maj:t. Det duger icke här att lappa och ej heller går det an att kopiera främmande mönster.

Men vidare, detta kolossala lagmateriel, om ock när det en gång blir skapadt, måste inarbetas hos dem som skola tillämpa lagarna, det skall smältas och andligen göras till deras egendom, därest ej tillämpningen, som dock är själfva hufvudsaken, skall blifva vacklande och osäker.

Kan det vara möjligt att en så stor förändring kan genomföras under loppet af några få år, låt oss säga 10 eller 15? Jag ställer mig tveksam och jag vågar säga, att knappast något af de stora kulturländerna skulle våga sig på att på en gång taga för sig allt detta. Jag känner åtminstone icke något exempel därpå, sedan den stora kodifikationen i Frankrike efter revolutionen. Och dock äro ju förutsättningarna härför i dessa länder vida större än här. Hos oss är intresset för dessa frågor oändligt mycket ringare, hos oss är marken för en sådan lagstiftning oändligt mycket mindre upparbetad och beredd, och slutligen och framförallt äro de krafter som kunna hos oss påräknas för ett dylikt arbete oändligen mycket färre. Afven om man icke vill fästa sig vid de andra omständigheterna, vid hvilka jag för min del lägger mycken vikt — hvarifrån skall man erhålla lämpliga krafter till utförande af detta jättearbete? Detta bör dock vara en för enhver påtaglig anledning till begränsning och måtta. Jag har ju någon erfarenhet på detta område, jag vet huru svårt det har varit att få lämpliga personer för att besätta platserna i den nuvarande lagberedningen; en plats där står ännu sedan nära två år tillbaka vakant. Och vi skola komma ihåg att om regeringsrätten och lagrådet, som jag vill hoppas, nu snart blifva beslutade, rekryteringen af dessa kommer att taga dylika krafter i anspråk uti en utsträckning såsom icke tillföre under årtionden förekommit.

Är det vid sådana förhållanden klokt att gripa sig an med så mycket, riskerar man icke att antingen öka antalet af dessa dödfödda lagförslag, som hvilat i massor däruppe på kanslihusets vind, eller ock att nödgas acceptera reformer, med hvilka man sedan blir föga tillfreds?

Men, säger man, hvad vill ni då göra? Ni erkänner ju att behovet förefinnes, att reformer behöfvas både här och där. Ja, mina herrar, det erkänner jag visst; men ändå, det kan icke hjälpas, måste man besluta sig för att *gradera* behovven, man får koncentrera krafterna för de ändamål, som äro *allra mest* trängande, och

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

låta de andra komma i sin tur och ordning. Om det är så, att reformen af rättegångsbalken är den mest trängande — och herrarne erinra sig säkert, att jag aldrig försummat något tillfälle att här framhålla *huru* trängande det behöfvat i själfva verket är — nåväl tag då den i främsta rummet, förändra instruktionen för lagberedningen och låt den taga upp den frågan, och låt en reform af familjerätten, så trängande den än må vara, om än efter att några provisoriska förbättringar nu vidtagits, låt den komma först i andra rummet. En sådan tanke har icke varit för den nuvarande lagberedningen främmande uti dess framställningar till Kungl. Maj:t och det synes af statsverkspropositionen, att denna tanke icke heller varit främmande för justitieministern, ehuru han ej fullföljt den.

Jag hoppas eller rättare jag är viss om att man icke i det uttalande jag gjort skall finna ett uttryck för någon lust att anmärka eller någon benägenhet att bereda svårigheter för herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet; han vet att ingen skulle hjärtligare än jag lyckönska honom, ifall detta experiment lyckades, att ingen skall vara villigare att söka främja allt godt som däraf kan komma. Nej, mina uttalanden äro grundade på den uppfattning jag har af det höga uti lagstiftningsarbetets uppgift, i min öfvertygelse att det är icke uppslaget utan fullföljden, det samlade, målmedvetna *arbetet*, som verkligen blir till gagn för land och rike.

Herr Ewerlöf: Som bekant har man nu delat upp Skånska husarregementet, så att man förlagt fyra skvadroner i Hälsingborg, fyra i Landskrona och två i Uppsala. Åtgärden är förmodligen både förklarlig och försvarlig, men det må förlåtas dem, som ej äro hemma i den militära högre politiken, att de finna det något egendomligt att en dylik åtgärd, hvilken är ganska kostsam och mycket menlig för regementets utbildning, företages innan försvarskommissionen afgifvit sitt utlåtande och Riksdagen varit i tillfälle att uttala sig angående lämpligheten af att för närvarande förstärka kavalleriet i Norrland.

Frågan har ju varit behandlad af en kommitté, men tankarna om lämpligheten att för närvarande uppsätta mera kavalleri i Norrland, äfvensom om detta bör organiseras på samma sätt som det öfriga kavalleriet, äro emellertid så pass delade, att man godt kan säga att frågan behöfver ytterligare utredas.

Fem skvadroner i Hälsingborg och fem skvadroner i Landskrona hade väl varit den naturligaste grupperingen i afvaktan på Riksdagens beslut, och man har verkligen svårt att förstå, hvarför de två skvadroner, hvilka i fjol skulle förlagts till Stockholm, nu blifvit detacherade till Uppsala. Det förefaller nästan som om man resonerat som så: »låt oss skynda att få de två skvadronerna norrut» — Uppsala är naturligtvis endast första nattkvarteret — »ty ha de först en gång kommit dit upp, så få de nog också stanna kvar där och det blir lättare att få resten till att följa efter.»

Att dessa två förpostskvadroner utan större olägenheter kunde inkvarterats i Hälsingborg och Landskrona betvivlar väl ingen, och ytterligare kavalleri borde ej förläggas till Norrland, förrän tillgången af värnpliktige detta medgifver. Ty det kan naturligtvis ej vara meningen att de värnpliktige från Skåne framdeles skola utbildas i Norrland.

*Statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Jag hoppas emellertid att det osäkerhetstillstånd och de i lokalt hänseende ogynnsamma förhållanden, under hvilka regementet lefvat under en följd af år, måtte snart upphöra, ty detta inverkar menligt på regementets rekrytering och utbildning samt ej minst på befälets ekonomi, ty att hålla sig med dubbla, ja, ibland tredubbla bostäder och sväfva i ovisshet om hvart man skall taga vägen blir i längden dyrbart. Det heter visserligen nu att de fyra skvadronerna skola ligga 8 år i Landskrona, men hur vet man det? Under de senare åren har regementet, d. v. s. större eller mindre delar af detsamma, varit förlagda på Herrevadskloster och i Hälsingborg, Ystad, Kristianstad och nu i Landskrona och Uppsala, och dess blifvande etablissement i Hälsingborg har ännu icke påbörjats, om jag undantager att man efter många års funderingar har bestämt huru fasadteglet skall se ut, och under allt detta har systerregementet, Skånska dragonerna, fått åt sig upplåtet en kasern för 10 skvadroner.

Det är nu i alla fall egendomligt att när Riksdagen en gång varit så liberal att den anslagit medel till ett så dyrbart instrument som en kavallerifördelning, så skyndar sig vederbörande att plocka sönder detsamma och just på en tid, då inom de större länderna den mening allt mer gör sig gällande, »att större kavalleristyrkor medförande maskingevär i ett kommande krig komme att spela en mycket viktig roll.»

Man behöfver verkligen ej vara militär för att kunna förstå hvilken stor fördel det skulle kunna vara för vårt försvar, om man genast vid utbrottet af ett krig kunde till den mest hotade punkten sända en betydligare kavalleristyrka, denna punkt må nu ligga i Norrland, Mälardalen eller Skåne.

Kavallerifördelningens saga tyckes emellertid nu vara all. Jag inskränker mig därför nu till att uttala den förhoppning, att det må lyckas krigsministern, hvilken haft oturen att efter sin företrädare ärfva denna trassliga fråga, att lösa den på ett tillfredsställande sätt och är jag fullt öfvertygad om att han därvid icke skall begagna »politiska» glasögon!

Herr Trygger: Det har varit med stor tillfredsställelse som jag personligen tagit del af Kungl. Maj:ts proposition rörande processrättens reformerande, och jag instämmer i hvad justitieministern påpekat om nödvändigheten af en processreforms snara genomförande samt i hans uppfattning om att denna processreform måste blifva grundlig och genomgripande. Men å andra sidan kan jag naturligtvis icke undgå att beakta hvad en föregående ärad talare på Stockholmsbanken gjort gällande med afseende å det föreslagna *medlet* för denna reforms verkställande eller att tillskapa en andra lagbe-

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

redning. Är det så, att den nuvarande lagberedningen kan lämna andra frågor ifrån sig för att taga itu med den stora processreformen och äger lagberedningen tillräcklig kompetens för att göra detta, ja då är allting bra, och hade man kunnat hoppas, att den nuvarande ordföranden stannade kvar i lagberedningen, hade man utan tvekan kunnat anförtro processfrågan åt lagberedningen. Men är det så, att öfriga lagfrågor också kräva sin snara lösning eller att lagberedningens sammansättning skulle vara mera beräknad för de civilrättsliga spörsmålen än för de processuella, då kan det väl icke vara någon tvekan därom, att det är lämpligare att inrätta en ny lagberedning för processrättens reformerande. Jag tror visserligen att det möjligtvis under den närmaste tiden skulle yppas vissa svårigheter att få lämpligt folk, men jag är öfvertygad om, att ifall ett beslut om en dylik institutions tillsättande kommer till stånd, lära nog äfven de rätta männen komma att erbjuda sig och arbetet sålunda, om också icke genast, dock snart nog kunna taga sin början.

För att icke någon tvetydighet skall uppstå på grund af mitt anförande, ber jag, eftersom mitt namn blifvit nämnt i samband med processkommissionen, att få nämna, att jag tyvärr, bland annat af mina riksdagsöromål, är förhindrad att åtaga mig ett så krävande arbete.

Herr Wrangel: Herr talman. mina herrar! Såväl på grund af min egenskap af fackman inom det sjömilitära området som också till följd af min fasta öfvertygelse om frågans betydelse har jag ansett mig pliktig att här fästa uppmärksamheten på det förhållandet, att Kungl. Maj:t icke heller af innevarande års Riksdag funnit skäligt äska medel till byggande af pansarfartyg. Det motiv, som ligger till grund för detta Kungl. Maj:ts beslut, är ju väl bekant. Det lyder i all sin korthet i statsverkspropositionen sålunda: »Då frågan om lämpligaste typer för våra pansarfartyg icke ännu är och, enligt hvad jag erfarit, icke inom den närmaste tiden torde blifva af ofvannämnda kommitté» — d. v. s. den så kallade försvarskommittén — »slutbehandlad, anser jag, att icke heller af 1909 års Riksdag medel böra äskas för nyanskaffning af pansarfartyg.» — Må det tillåtas mig att här något närmare skärskåda frågan och framlägga de hufvudsakliga skälen till min uppfattning af att det är synnerligen beklagligt, att ett nytt uppskof i byggandet af pansarfartyg nu inträder!

Jag ber då närmast att få konstatera, att, sedan Riksdagen år 1903 anvisat medel till påbörjande af vår nyaste pansarbåt, Oscar II, marinförvaltningen i sin så kallade septemberskrivelse samma år, liksom den året förut gjort, hemställde om medel till nyanskaffning af en andra pansarkryssare. Men med hänsyn till »nödvändigheten att inskränka anslagsäskandena» hade chefen för sjöförvarsdepartementet funnit sig »icke kunna tillstyrka bifall» till detta förslag. I september 1904 hemställde marinförvaltningen för tredje gången om medel till anskaffande af en ny pansarkryssare. »Väl inseende

behovvet af flera pansarkryssare för vår flotta», yttrade med anledning häraf chefen för sjöförvarsdepartementet till statsrådsprotokollet i januari 1905, »anser jag mig dock, med hänsyn till andra än viktigare anslagsbehof, icke heller nu kunna tillstyrka förslag om beviljande af anslag för ifrågakommande ändamål.»

*Statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Sedan marinförvaltningen hösten 1905 för fjärde gången gjort hemställan om äskande af medel till en andra pansarkryssare, yttrade sig chefen för sjöförvarsdepartementet i statsrådsprotokollet angående statsverkspropositionen till 1906 års Riksdag på följande märkliga sätt:

»Vikten för vårt lands försvar af en stark flotta har under den senaste tiden med ökad tydlighet framträdt. Erfarenheterna från det senast utkämpade kriget mellan Japan och Ryssland tala i detta afseende ett kraftigt språk. Redan detta torde därför mana oss att, i den mån våra ekonomiska resurser det tillåta, föröka och stärka vår flotta. Denna varder säkerligen den, som i första hand får upptaga kampen med en fiende, och ju längre den kan afvärja anfall på våra kuster, ju längre tid erhåller hären för att bereda sig till att upptaga striden.

Härtill kommer att genom upplösningen af unionen mellan Sverige och Norge hela vår försvarsfråga kommit i helt annat läge än förut. Detta förhållande nödgar oss uppenbarligen att vidtaga de åtgärder, som däraf betingas.

Hvilka åtgärder, som härvid böra ifrågakomma, sammanhänger emellertid med och är beroende af den samfälliga plan för rikets försvar, hvars utarbetande Eders Kungl. Maj:t den 5 i denna månad anbefallt.

Den försvarsplan, som sålunda kommer att uppgöras, kan nämligen tilläfventyrs kräva byggande af 1:a klass pansarbåtar och pansarkryssare af annan cert och annan försvarskraft än våra nuvarande. Fartyg af dessa båda typer äro så dyrbara, att den noggrannaste utredning bör hafva föregått ett beslut om byggande af desamma. Jag finner mig fördenskull icke nu böra hemställa om förslag till Riksdagen om fullföljande af den hittills följda flottbyggnadsplanen i fråga om anskaffande af pansarbåtar eller pansarkryssare. Ett uppskof på ett år — *längre torde icke behöfva ifrågakomma* *) —, heter det vidare, »synes mig så mycket mindre böra afrådas, som, enligt min mening samtliga de medel, som nu kunna erhållas för anskaffande af ny krigsfartygsmateriel, böra användas för ökande af antalet jagare och torpedbåtar».

Detta var år 1906. I 1907 års statsverksproposition upprepades ungefär samma sak. Men det heter där så: »Det är visserligen en tvingande nödvändighet att snarast öka vår pansarfartygsmateriel, och jag måste vid sådant förhållande synnerligen beklaga »), att förslag om anskaffning af dylik materiel icke nu kunna af mig framläggas.» Därpå redogöres för orsaken, nämligen att den till-

*) Kursiveradt af talaren.

*Statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

satta kommitténs arbete icke hunnit afslutas — det var den kommitténs, som skulle afgöra frågan om de lämpligaste certerna.

De anförda uttalandena såväl som andra från regeringen, men särskildt det sakförhållandet att Riksdagen från år 1883 till år 1903 beviljat medel till nyanskaffning af icke mindre än 12 första klassens pansarbåtar och en pansarkryssare, utvisa ju nogsam, att både regeringen och Riksdagen under lång tid ansett pansrade fartyg med kraftigt artilleri utgöra sjövapnets viktigaste beståndsdel eller kärna. Samma åsikt hyllas af alla sjöstater, den omfattas af alla mariner, och den har till fullo bekräftats af det senaste kriget mellan Ryssland och Japan. Enstaka röster här och hvar, äfven i vårt land, hafva emellertid velat göra gällande, att torpedfartygen, d. v. s. jagare och torpedbåtar samt undervattensbåtar, skulle utgöra sjövapnets förmämsta beståndsdel, och det har i Sverige ej saknats personer, som till och med uttalat tvifvel om pansarfartygs nödvändighet. Jag hör för min del ingalunda till dem, som vilja nedsätta betydelsen af torpedfartyg och undervattensbåtar; men ensamt den omständigheten, att våra torpedfartyg och undervattensbåtar icke länge kunna operera eller öfver hufvud taget uträtta någonting alls, om de sakna stöd af pansrade fartyg, utgör väl ett tillräckligt skäl för att skaffa dem detta oundgängliga stöd. Med mycket ringa kraftutveckling, med användande endast af opansrade fartyg, jagare, smärre kryssare, bevärade handelsfartyg och dylikt skulle en fiende snart kunna helt och hållet rensa våra skärgårdar från allt hvad torpedfartyg och undervattensbåtar heter, ifall dessa saknade stöd af pansrade fartyg. Men så länge de äga sådant stöd, är en sådan tillintetgöring af torpedvapnet ej möjlig, ty våra pansarfartygs artilleri skall alltid kunna hindra fiendens opansrade fartyg att genomsöka våra skärgårdar. I vår strategiska defensiv hafva vi ju en ofantlig fördel därutinnan, att vi på betydligt mindre och sålunda billigare fartyg kunna insätta tillräckligt kraftigt artilleri. Emedan våra fartyg icke behöfva hafva så höga fribord och icke så stor aktionsradie, d. v. s. eftersom vi kunna bygga våra fartyg en våning lägre och ej behöfva gifva dem så stora kolförråd, kunna vi åstadkomma sådana pansarfartyg, att fienden måste mot dem uppställa de kraftigaste slagskepp eller pansarkryssare för att hafva utsikt att besegra dem. Fienden måste således för att tillintetgöra vårt sjövapen, om det består af alla delar, hvaraf det bör bestå, insätta en sådan kraft, göra så stora ansträngningar och offra så stora kostnader, att han säkerligen mer än en gång kommer att betänka sig, innan han, för den jämförelsevis ringa vinst han kan göra, utsätter sig för dessa risker, kostnader och förluster.

Om det sålunda är uppenbart, att vårt försvar ovillkorligen är i behof af pansrade fartyg med kraftigt artilleri, och om det också är tydligt — såsom ju förhållandet är — att landet med stora uppoffringar skaffat sig ett aktningsbjudande antal dylika fartyg, är det väl lika nödvändigt, att landet vidmakthåller detta, och att statsmakterna i god tid vidtaga åtgärder för att detta antal icke skall förminska eller vårt sjövapens styrka nedsättas.

Det är visserligen mycket vanskligt att uttala sig om framtiden, men så mycket kan man säga, att den period af 20 år, som chefen för marininstaben anser vara den längsta, under hvilken våra pansarfartyg kunna tillhöra första linjen, i synnerhet inför den oerhörda omgestaltning, som nyligen ägt rum inom pansarfartygens område, icke är för lågt tilltagen. Om exempelvis 10 år skulle vi sålunda icke kunna i första linjen uppställa flera än sex och om 15 år icke flera än en enda första klassens pansarbåt af dem vi nu äga, ty om 10 år måste sex och om 15 år elfva hafva nedflyttats i andra linjen eller med andra ord till lokalförsvaret. Men huru många nya skulle vi väl kunna få färdigbyggda till dess? Då den nästa icke kan påbörjas förr än i bästa fall år 1911 eller möjligen hösten 1910, kan den omöjligen blifva färdig förr än år 1914. Det är om öfver fem år från denna dag, och det blir mer än sju år sedan den nästföregående blef färdig. Det torde väl icke kunna förnekas, att hvarje års uppskof här innebär våda; och om erforderlig arbetare-stam och yrkesskicklighet på våra varf och vid våra kanonverkstäder skola kunna bibehållas under en sådan relativ sysslolöshet, som blir följden af detta långa uppehåll, är ytterst tvifvelaktigt. Alltnog, det är allvarliga bekymmer, som frånvaron af kontinuitet i pansarfartygsbyggandet ingifver.

Det tillkommer ej mig att här antyda, genom hvilka medel eller åtgärder detta långa uppskof möjligen skulle kunnat undvikas, utan att utredningarnas grundlighet blifvit lidande; men att så hade kunnat ske, därom känner jag mig fullkomligt öfvertygad, liksom om att det kunnat ske, utan att medföra någon ökning af budgeten. Sådana förhållandena emellertid nu äro, nödgas jag inskränka mig till att gifva uttryck åt ett djupt beklagande af det långa uppskof i pansarfartygsbyggandet, som för visso i vida kretsar inom hela vårt land skall ingifva farhågor rörande vårt sjöförsvars framtida bestånd och utveckling.

Herr Lindblad: Då jag är af den mening, att en kammare, som vill häfda grundlagens bestämmelse om kamrarnes lika behörighet och myndighet, också bör icke blott göra sin mening hörd genom klubbslag och voteringar, utan äfven gifva klart och ärligt besked, ber jag kammaren ursäkta, att jag redan nu griper ett tillfälle att uttala mig, och att jag kanhända i framtiden någon gång upptager kammarens tid.

»Allting flyter», hörde jag en gång en berömd talare i denna kammare — vi minnas det kanske många af oss — utropa. Om det uttalandet i viss mån är sanning, få vi ju bevittna, att, när grefvar och baroner äflas att komma in i Andra Kammaren, annat godt folk träder in här, och jag tror icke, att däri ligger någon egentlig och synnerlig skada, ty jag tror, att det kommer att befördra den allmänna demokratisering på ett förståndigt sätt, som ändå vår tid i allt högre grad gifvit uppslag till. Jag vill konstatera, att detta förhållande ägt rum redan i år med den valrätt och den valordning, som vi nu hafva.

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

I år föreligger statsbrist, och regeringen söker fylla den genom bland annat ändrad tillämpning af vissa skatter. Jag vill uppehålla mig ett ögonblick vid maltskatten. Helt visst kommer bevillningsutskottet, när propositionen föreligger fullt färdig, att ägna sin noggranna uppmärksamhet åt hvad där föreslås. Men af de konturer man ser i statsverkspropositionen fäster jag mig vid den, som berör den gradation med afseende å skatten, som bevillningsutskottet vid skattens första debatterande införde — jag kan säga, att det var på förslag af, bland andre, den nu ur kammaren afgångne herr Tillberg och herr Almström. Man ville se till, att de mindre skattepliktiga bryggerierna skulle på något sätt skyddas i konkurrensen med de skattefria svagdricksbryggerierna. Dessa mindre bryggerier skulle få lefva på sina orter med blandad tillverkning af svagdricka och öl, och på det sättet skulle man söka skipa rättvisa gentemot bryggerierna i de större städerna. Nu skall detta ändras. Det blir en annan gradation och det blir väsentligt högre skattebelopp. Jag förmodar naturligtvis, att Riksdagen är beredd att gå med på en sådan skatteförhöjning, men då vill jag dock väcka den tanken, att man må se till, att man skipar största möjliga rättvisa just i dessa afseenden. Jag vill äfven uttala ett tvifvelsmål, huruvida icke den skatterestitution, som också föreslagits, måhända kommer att inbjuda till fusk, som nu icke existerar.

Jag skall ej ingå i närmare granskning af de i öfrigt föreslagna nya skattetillämpningarna. Men jag vill äfven beröra frågan, om icke man skulle kunna tänka sig *besparingar*. Vi hafva hört den förut framhållas af en talare här i allmänna ordalag. Han nämnde särskildt järnvägarne. Jag kan icke heller underlåta att ytterligare beröra dem, ty det gäller stora inkomstsiffror, en så väsentlig nedgång af det stora statskapital, som är nedlagdt i järnvägarne. Han ville säga, att järnvägarne ej lämna någon ränta alls. och han är mera inne i förhållandena än jag. Jag har blott fäst mig vid, att kapitalkontot för statens järnvägsbyggnader år 1907 balanserade med 475 miljoner kronor, och den afkastning de lämnat under fjoråret inskränker sig, enligt hvad vi sett i statsverkspropositionen, till cirka en procent. Då tänker jag mig, att civilministern skulle kunna enskildt framställa en fråga till vår skicklige generaldirektör för statens järnvägar, om han icke tror, att järnvägarne skulle kunna bringas till högre afkastning, om det icke vore tänkbart, att enskilda män eller ett bolag arrenderade statens järnvägar och utfäste sig att därå betala 4 procent ränta, allt med nu gällande taxor. Naturligtvis måste det då bli en högst betydande minskning af personal. Vi veta, hvad orsaken är till att det gått så nedåt med afkastningen. Det är nu visserligen en depression i allt hvad affärer heter, men samtidigt hafva genom Riksdagens beslut järnvägspersonalens löner högst väsentligt ökats. Jag är icke den, som missunnar järnvägsfolket att få sina fulla löner, men, såsom alltid på näringslifvets områden, är det nödvändigt att tillse, huruvida det icke kanske indragningar i *antalet* löntagare, och jag tror, att allmänna meningen redan är på det klara med,

att ännu under den svagare tiden och långt förut ägt rum alltför obegränsad anställning af nya järnvägstjänstemän af lägre grader. I höstas — jag tror det var i augusti — var det en tidning — Aftonbladet, om jag minns rätt —, som beklagade sig öfver de afskedanden, som då gjorts eller ställts i utsikt af järnvägsstyrelsen, afseende extra ordinarie personalen, och tidningen framkom bland annat med tanken, om det icke skulle vara lämpligare att, i stället för att afskeda dem, sysselsätta dem med nybyggnad af bostäder för den personal, som ännu icke fått sådana af sig uppförda, utan för hvilka staten måste hyra. Jag för min del tänkte då: det är ett ganska omoget förslag, att dessa tjänstemän skulle tjänstgöra som byggnadsarbetare o. d., hvartill deras kompetens är se så där = 0. Jag tror emellertid, att afskedandena icke kommit till stånd. Jag skall icke nu direkt säga, hvar afskedanden kunna göras. Det är jag icke kompetent till.

Men jag skall draga fram en parallell, som jag fäst mig vid i en tidning. I preussiska deputeradekammaren uttalade helt nyligen rikskanslern Bülow ett par meningar, som jag ber att få i all korthet läsa upp:

»På alla stats- och rikshushållningens områden gifvas tillfällen till sparsamhet. Regering och parlament måste på det området gå hand i hand, ty »intra muros peccatur et extra». Äfven parlamenten bära skulden för den finansiella misär, i hvilken vi råkat. De måste upphöra att kräfva nya utgifter för att ställa sig väl med valmännen.» Ett efterföljansvärdt exempel i detta afseende har redan förvaltningen af statens järnvägar gifvit, då dess omorganisation af år 1895 åstadkommit en årlig besparing på 20 miljoner mark och en minskning af ämbetsmännens antal ensamt inom den inre förvaltningen och kassatjänsten af mer än 3,000 personer. Ja, där är nog kanske något, som kan sägas och uttalas icke blott i Tyskland.

Jag minnes ännu i denna stund en afton i Andra Kammaren, då tvenne framstående ledamöter, chefer för det stora partiet där, äflades om att genomföra dessa högre aflöningar för järnvägspersonalen, utan att statsutskottet eller järnvägsstyrelsen framkommit med några beräkningar, hvarthän det skulle peka, hvad man egentligen höll på att besluta sig för — vi se i dag i statsverkspropositionen, hvad det resulterat i: nedgången i järnvägarnes afkastning uppgår till minst 6 miljoner kronor, orsakad af de högre lönerna. Jag tillät mig då i Andra Kammaren påpeka, ehuru skälet kom för sent fram — det fanns dock äfven inom det liberala partiet dem, som godkände det —, att, om en sådan väsentligt höjd aflöning blefve genomförd, man därmed satt ett hinder för framtida järnvägsbyggnader, ehuru flera orter i vårt land — särskildt förelåg ju vid den riksdagen frågan om den stora inlandsbanan — behöfde komma i åtnjutande af den välsignelse, som ligger i järnvägar.

Staten måste helt visst iakttaga försiktighet, då järnvägsfunktionärerna kräfva för stora löner. Det är mängden, som gör det, icke generaldirektörens lön, den må tillmätas väl så hög. Vi se, att enskilda affärsföretag kunna komma ut med till och med

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

högre löner. Men när den stora mängden ställer sina pretentioner högre, än hvad dess arbete och knappast dess behof föranleda, då torde man vara inne på orätt väg, och jag tror, att man bör tillropa just järnvägsstyrelsens representanter i främsta rummet och hela dess underlydande kår ett varningens ord, ty det går ej att fortsätta så. Såsom domänintendent åligger det mig att se till, att kronan inom en viss landsända får tillbörliga inkomster af ett annat slag af kronans egendom. Det kan ju icke gå för sig, att medan statens arbetare på annat område kräfva rundliga löner, säga till dem, som skola erhålla sin bärning genom arrende af en kronans egendom: »ni få söka med svett och möda draga eder fram, bäst ni kunna, men staten måste se till att den af eder får lika mycket i arrende, som en själfägande jordägare betalar i räntor, eller som en enskild jordägare får af sin arrendator». Det går icke att upprätthålla dylika olikheter. Det skapar missnöje hos jordbruksnäringens idkare att se, att de icke *någonsin* få räknas till de mest gynnade inom nationen.

Nu är jag visst icke främmande för den omständigheten, att vi för närvarande ha att räkna med brist på arbete. Vi veta ju, att på regeringens initiativ anbefallts, att en arbetslöshetsräkning skall äga rum litet hvarstades i vårt land. Inom Södermanlands län svarade Konungens befallningshafvande, att där icke, enligt länsstyrelsens mening, förelåg skäl att anställa en sådan, omfattande räkning, men länsstyrelsen blef då än en gång anbelalla att anställa en sådan. Jag har icke haft tillfälle att konstatera utgången af denna räkning, jag fäste mig blott vid det första meddelandet i tidningarna. Af detta framgick, att arbetslösheten egentligen gör sig gällande inom städer och andra arbetarecentra. På den egentliga landsbygden har man däremot icke, efter hvad jag tror, kunnat konstatera någon annan arbetslöshet än den, som vanligen förekommer år från år — åtminstone icke där jag följt med förhållandena. Det kan ju hända, att den ett år är af något skiljaktig art, men i genomsnitt är det alltid någon brist på arbete under vintern. Denna arbetslöshetsräkning kommer nog att lämna spår efter sig vid vårt nu stundande riksdagsarbete. Vi hade i fjol en motion i den riktningen i Andra Kammaren. Den gick dock mycket längre. Den gick nämligen ut på, att staten måtte tillse, *dels* huru stor arbetslösheten är — detta har nu skett — *dels* huru man skulle afvärja densamma eller åtminstone förhindra de svårare verkningarna af den. Detta senare skulle väl ske genom bildande af kassor för försäkring mot arbetslöshet. Men dessa kassor komme helt visst att kräfva bidrag af staten. Jag tillät mig där framhålla, att det nog icke skulle bli så lätt att lämna *statsbidrag* för ett sådant ändamål, utan att det borde vara en kommunens angelägenhet att sörja därför. Då det är konstateradt, att den direkta beskattningen i regel ställer sig högre på landsbygden, än hvad den gör i stadskommunerna, blefve det, enligt mitt förmenande, en obillighet, om dessa landskommuner, där man icke konstaterat någon egentlig arbetslöshet, medelbart genom staten skulle lämna bidrag till dessa kassor. En

sådan bidragsskyldighet skulle icke med tillfredsställelse upptagas i de fattiga kommunerna.

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

Jag vill nu visst icke påstå, att det icke kan behövas åtgärder mot arbetslösheten. Det veta vi nog litet hvar. Men man måste med varsamhet bedrifva de nödvändiga arbetena i den vägen. Man har sett exempel på, att då de kommunala myndigheterna gått i författning om anordnande af kommunala arbeten, arbetarne icke nöjt sig med den lön, som bjudits. Så fäste jag mig vid, att i Södertälje bjöds en aflöning af 2 kronor 50 öre för en kort vinterdag, men arbetarne nöjde sig icke därmed, utan fordrade i stället 40 öre i timmen, under det man samtidigt såg, att i Stockholm erbjöds för snöskottningsarbete en aflöning af 25 öre i timmen. Jag tror, att sådant manar till någon försiktighet.

Jag vill ytterligare säga det, att då man inom kommunerna får så starkt anlita de direkta skatterna, det hade varit angenämt, om man i statsverkspropositionen, — där ett ytterligare användande af *inkomstskatten* förespeglas, därest icke Riksdagen gör *afprutningar* — dock gifvit ett klart erkännande däraf, att vår direkta beskattning gör sig framför allt gällande i *kommunerna*. Det är endast *statsbeskattningen*, som i någon mera afsevärd omfattning är grundad på indirekt skatt. Det är visserligen sant, att icke så få stadssamhällen få sin andel af denna indirekta beskattning. Vi veta nämligen, att af tolagsmedlen, som uppgå till fulla 3 miljoner kronor, ett samhälle som Stockholm erhåller omkring 1,200,000 kronor, motsvarande ungefär 10 procent af den där förekommande utdebiteringen. Huru det ställer sig i andra städer, vill jag nu icke uppehålla mig vid. Men det är icke utan att man, vid sådana skattebelopp närmare fixerande för ögonen, tänker en smula och finner det ganska egendomligt, att dessa samhällen, af hvilkas representanter i såväl Andra som Första Kammaren flertalet är frihandlare, dock för sin egen kommunala beskattning icke ha så litet med af dessa skydds- och finanstullar, som gå genom respektive städers tullverk. Jag skall icke längre upptaga kammarens tid.

Herr statsrådet Petersson, Albert: Mina herrar! Det har meddelats mig, att två talare här i kammaren yttrat sig i anledning af den begäran om anslag till en processkommission, som förekommer i statsverkspropositionen. Jag beklagar, att jag varit förhindrad att åhöra deras anföranden, men hvad som meddelats mig om anförandenas innehåll gifver mig anledning att säga följande.

Den nuvarande lagberedningen trädde i verksamhet med början af år 1903 och afgaf den 5 januari samma år ett förslag till instruktion för lagberedningen. I beredningens skrifvelse af samma dag till Kungl. Maj:t erinrar beredningen om, att Kungl. Maj:ts proposition till 1902 års Riksdag om en lagberednings inrättande innehöll det uttalandet, att beredningens arbete borde begränsas till civilagstiftningens område, och att till de ämnen, med hvilka beredningen kunde ifrågasättas skola taga befattning, således icke hörde sådana ämnen som frågan om processlagstiftningen, utan borde ämnen för bered-

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

ningens arbeten hämtas från giftermåls-, ärftda-, jorda-, byggnings- och handelsbalkarne i 1734 års lag. I fråga om hvilka särskilda delar af det beredningen sålunda anvisade område, som borde bli föremål för bearbetning, syntes väsentligen gälla att afgöra, när och i hvilken ordning arbetena å hvarje sådan del lämpligast borde företagas. »Ty», säger beredningen, »knappast någon del af ofvan betecknade rättsområden lärer befinnas i det skick, att icke från angifna synpunkter en revision är i större eller mindre mån påkallad.»

Beredningen ingick därefter på frågan om hvad då borde utgöra ämne för dess arbeten. Den afböjde handelsbalken, väsentligen därför att det då pågick ett interskandinaviskt arbete på det området, ett arbete som sedermera resulterat i 1905 års lag om köp och byte.

Hvad angår giftermålsbalken yttrade sig beredningen på följande sätt: »Af de från 1734 i lagen kvarstående bestämmelserna äro många numera fullständigt föräldrade och de från skilda tider härörande författningar, hvilka supplerat eller ändrat lagen, så mångtaliga och till innehållet delvis så litet tillfredsställande, att ett legislativt ordnande af detta område är i hög grad behöfligt. För en viss del af området, nämligen i fråga om bestämmelserna angående skillnad i trolofning och äktenskap, har ock af Riksdag och kyrkomöte detta behof blifvit hos Eders Kungl. Maj:t anmaldt. Då emellertid så nyss som 1898 den förmögenhetsrättsliga delen af denna balk blifvit genom ny lagstiftning fastställd, men vid en revision af äktenskapsrätten denna del icke torde böra från behandling helt och hållet uteslutas, synes det beredningen önskvärdt att med revisionen af denna balk må få anstå, till dess en något större erfarenhet kunnat vinnas angående verkningarna af nämnda lagstiftning.»

Sedermera talar beredningen om, att ärftdabalken naturligtvis icke kan tagas annat än i sammanhang med giftermålsbalken, och att byggningsbalken innefattar så olikartade ämnen, att den icke kan göras till föremål för enhetlig behandling, och kommer så till det resultatet, att föremålet för beredningens arbeten borde bli jordabalken.

Arbetet med denna jordabalk kan, som beredningen nu anmält, beräknas blifva under detta år afslutadt.

Beträffande frågan hvad som därefter närmast bör göras till föremål för behandling hänvisar beredningen till sin skrifvelse, för hvilken jag förut redogjort. Det lider intet tvifvel, att enligt den plan, som beredningen tänkt sig 1903, giftermålsbalken var det rättsområde, som borde upptagas till behandling, så snart arbetet med jordabalken afslutats.

För min del finner jag ingen anledning att frångå denna ordning. De skäl, som beredningen anfört för nödvändigheten att på detta område något göres, lära fortfarande kvarstå fullt lika giltiga. Och jag kan säga, att flere skäl kommit till. Visserligen har på två områden åtskilligt blifvit gjordt, nämligen genom 1898 års lag om äkta makars egendomsförhållanden och genom den i fjol utfärdade lagen om formen för äktenskaps ingående, men det kvarstår frågorna om den gifta kvinnans rättsliga ställning i allmänhet, om äktenskaps-

skillnad, om ofullkomnade äktenskap och i sammanhang därmed frågan om utom äktenskap födda barns och deras mödrars rätt och äfvenså vissa lithörande partier inom ärfdebalken.

*Statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

Det har också visat sig, att Riksdagen under senare åren mycket lifligt beaktat behöfligheten af arbete på detta område. Från 1899 föreligger en Riksdagens skrivelse om ändrad lagstiftning angående skillnad i trolofning och äktenskap och 1903 gjorde Riksdagen en framställning angående omarbetning af bestämmelserna om hustrus rättsliga ställning. 1904 begärde Riksdagen lagstiftning om undanskiftande i mindre bemedlade dödsbon af medel till minderårigt barns underhåll och uppfostran. 1906 skrefs om ändring eller upphäfvande af 1778 års bref angående barnaföderskas rätt att vara okänd, ett ämne som visat sig ytterst svårt. 1907 begärde Riksdagen lagstiftning om utom äktenskapet födda barns och deras mödrars rättsliga ställning och 1908 angående behörighet för gift kvinna att vara förmyndare för sin man, som förklarats omyndig, samt om adoption.

På grund af allt detta har det för mig stått klart, att något uppskof med arbetet på giftermålsbalken icke borde vidare förekomma. På min framställning har ock Kungl. Maj:t den 14 i denna månad beslutit uppdraga åt lagberedningen »att, efter fullbordande af jordabalkens revision, företaga omarbetning af giftermålsbalken med tillhörande författningar samt de delar af ärfdebalken, som kunna böra i samband därmed behandlas». Härmed är nu lagberedningens arbete för god tid framåt bestämdt.

Jag har så utförligt, som skett, anfört grunden för detta bestämmande för att därmed visa, att valet af verksamhetsområde icke kunnat bli annat, än hvad det blifvit. Det har synts mig helt enkelt otänkbart att nu afbryta lagberedningens arbete på civillagstiftningens område för att kasta den in på ett helt nytt område, nämligen processlagstiftningens.

Det har då för mig i fråga om processreformen endast återstått att öfverväga, om denna borde hvila, tills lagberedningen blifvit färdig med sitt arbete på giftermålsbalken, d. v. s. ännu åtskilliga år, innan arbetet skulle kunna påbörjas, eller om jag skulle göra framställning till Riksdagen om medel för inrättande af en processkommission. Ja, i denna fråga kan man naturligtvis hysa olika meningar. För mig har det stått klart, att behofvet af nydaning af vår processrätt dag för dag blifvit allt mera påträngande. Jag hänvisar i detta hänseende *dels* till det yttrande, som jag vid senaste riksdagen hade i Andra Kammaren med anledning af en till mig framställd interpellation, *dels* till det yttrande, som återfinnes i statsverkspropositionen till innevarande års riksdag. Jag vill för ögonblicket endast erinra om, att den för våra förhållanden onaturliga ökningen af antalet domare i högsta domstolen icke läser på annat sätt kunna hämmas eller reduceras än genom införande af en ny processordning i högsta instans, och en sådan sammanhänger åter så oskiljaktigt med processen i dess helhet, att ensamt den skulle vara tillräcklig för att draga med sig hela processreformen. Det är naturligtvis ännu mycket högre och viktigare synpunkter, som i detta

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

fall äro afgörande, men äfven den nämnda synpunkten är bidragande. En annan omständighet har på mig haft stor inverkan, nämligen att den öfverklagade långsamheten i rättsskipningen synes hafva benägenhet att växa, och detta lär icke kunna förekommas på annat sätt än genom en ny processlagstiftning.

Det har vidare stått klart för mig, att processreformen är ett arbete, som tager mycket rundlig tid, och att hvarje uppskof med dess igångsättande betyder minst lika många års uppskof med dess slutliga genomförande. Det pågår, som herrarne veta, för närvarande ett mycket intensivt arbete med revision af olika delar af vår lagstiftning, och det ser nästan ut, som om detta skulle väcka till lif känslan af behofvet af reformer äfven på områden, hvilka icke på senare tid ha varit föremål för någon mera genomgående behandling. Detta är fallet med strafflagen. Det synes mig mycket antagligt, att det icke kan dröja många år, innan det varder nödvändigt att föranstalta en fullständig strafflagsrevision. Senaste Riksdagen gick in till Kungl. Maj:t med en skrifvelse, däri den begärde, att bestämmelserna om bötesstraffet skulle reformeras. En mycket ytlig undersökning af hvad en sådan reform innebär visar, att den icke kan ske utan ganska långt gående ändringar i strafflagsstiftningen i öfrigt, speciellt i strafflagens allmänna del, som måste läggas om enligt moderna principer i stället för de föråldrade, på hvilka vår nuvarande lag i denna del är byggd. Steget därifrån till en fullständig revision blir icke långt. Af hvad jag nu sagt följer, att det enligt min mening är aldeles nödvändigt, att nya krafter sättas i gång på lagstiftningsområdet.

När jag nu öfvervägt alla dessa förhållanden, har jag kommit till den öfvertygelsen, att det skulle vara nyttigt och klokt att vid sidan af lagberedningen sätta i gång åtminstone *ett* lagstiftningsarbete af större omfattning, och gifvetvis borde detta vara processreformen. Jag är visst icke blind för svårigheten att finna till detta arbete lämpliga personer, och jag har själf vid senaste riksdagen betonat nödvändigheten af att i spetsen för detta arbete sättas en man, hvilken kan antagas hafva insikter och krafter nog för att utföra det tunga arbetet, och likaså att det säkert icke blir lätt att finna den mannen. Gifvetvis måste också på hans medarbetare ställas mycket höga kraf. Jag vågar emellertid vara af den meningen, att personer med nödig kompetens verkligen finnas här i landet. Frågan är endast, om de skola vara villiga att åtaga sig arbetet. Men skulle nu så vara, att dessa vägra, och att några lämpliga arbeta-krafter icke kunna uppdrivas, då lär detta icke föranleda till annat, än att det nu begärda anslaget blir tills vidare oanvänt, — till dess kompetenta arbeta-krafter kunna anskaffas. Den obestridda fördelen skulle i alla fall vara vunnen, att det funnes medel tillgängliga i det ögonblick, då det möjligtvis yppade sig tillgång att få dugande och kompetent arbeta-kraft. Ty det skulle mycket väl kunna hända, att en sådan i ett visst ögonblick kunde fås, men skulle förloras, om man måste afbida den tid, som åtginge för afgifvande af proposition till Riksdagen och för dess beslut, samt vidare den tid, som förflyter,

innan ett anslag finge lyftas. Ur dessa synpunkter har jag ansett mig böra göra framställning om beviljande af detta anslag och har velat meddela detta såsom ett ytterligare förtydligande af hvad statsverkspropositionen därutinnan innehåller.

*Statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

Herr Östberg: Jag skall be att få yttra några ord i en fråga, som nära berör riksdagsarbetet. I Kungl. Maj:ts proposition beräknas riksdags- och revisionskostnader, aflöningar m. m. för nästa år till den höga summan af 1,193,000 kronor. Däraf belöper sig 1,000,000 kronor på riksdagskostnaderna. Jag är öfvertygad om att den starka stegringen af dessa kostnader på sista tiden väckt uppmärksamhet hos mängden af Riksdagens ledamöter. Äfven Riksdagens senast församlade revisorer hafva ägnat frågan uppmärksamhet och uttalat sig för önskvärdheten af en utredning i ämnet samt särskildt framhållit, att kommittébetänkanden icke borde intagas i samlingen af riksdagstryck, och att sådana betänkanden endast borde utdelas till de riksdagsmän, som begärt att få dem. Redan innan revisorerne uttalade sig, hade jag för afsikt att göra en sådan utredning. Jag hade god anledning att tänka på saken, då jag vid anordning af likvid för de stora räkningarna hade tillfälle att se, huru kostnaderna ständigt stegrats. Jag tror, att det kan vara af intresse för kammarens ledamöter att något erfara, huru förhållandena utvecklat sig, och huru riksdagskostnaderna fördelas på olika titlar. Jag vill särskildt påpeka några synpunkter, som jag tror vara värda att vid statsutskottets behandling af frågan vinna beaktande.

Riksdagskostnaderna i sin helhet uppgingo för 10 år sedan eller 1899 till 604,899 kronor 70 öre, för år 1908 hade de stigit till 984,503 kronor 14 öre, således en stegring på dessa 10 år af 62 $\frac{3}{4}$ procent. I dessa kostnader ingå först riksdagsmännens arfvoden och reseersättningar, de utgjorde år 1899 292,289 kronor 74 öre och år 1908 290,973 kronor 22 öre, detta belopp ställer sig af naturliga skäl ungefär lika i början och i slutet af perioden. Sedan hafva vi aflöning åt tjänstemän och betjante, denna post har stigit från 139,926 kronor 25 öre till 199,978 kronor 41 öre, alltså en stegring med 43 procent, hvilket beror på ökade löneanspråk och i någon mån äfven på att antalet befattningshafvare ökats. Diverse utgifter, som år 1899 uppgingo till 31,239 kronor 98 öre och år 1904 till 39,190 kronor 69 öre, hafva ökats, sedan Riksdagen inflyttade i det nya riksdagshuset, och utgjorde förra året 75,484 kronor 41 öre. Den största stegringen kommer emellertid på trycknings- och bindningskostnaden. Tryckning och bindning betingade år 1899 en kostnad af 141,443 kronor 73 öre, men hade 1908 stigit till 418,067 kronor 10 öre, således till nära tre gånger så högt belopp.

Det största intresset knyter sig därför vid tryckningskostnaden. Det är naturligt, att denna betydligt ökats, sedan volymerna så mycket vuxit och priset på allt tryck stegrats. Hvad omfånget af riksdagstrycket beträffar, har ju en betydlig ökning ägt rum. Proto-

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

kollen omfattade 1899 191 ark men 1908 351 ark, Kungl. Maj:ts propositioner, som förstnämnda år omfattade 306 ark, hade 1908 stigit till 954 ark, bihanget i sin helhet hade ökats från 1,079 ark år 1899 till 2,528 ark år 1908.

För att få en öfversikt, huru tryckningskostnaderna fördela sig på olika delar af samlingen och under olika rubriker, har jag ombesörjt upprättandet af en tabell för åren 1899—1908 öfver de egentliga tryckningskostnaderna — således icke för papper och bindning — hvilka äro upptagna under afdelningen: Riksdagens allmänna omkostnader. Denna tabell, vid hvars uppgörande kansli-rådet Pauli välvilligt hjälpt mig, ämnar jag öfverlämna till stats-utskottet. I tabellen har gjorts en fördelning af kostnaderna för tryckning af kommittébetänkanden, Riksdagens protokoll, Kungl. Maj:ts propositioner och slutligen bihanget i öfrigt. De båda sista afdelningarna äro så uppställda, att särskildt angifvits, huru mycket kommit på ändringar i korrektur, öfvertidsersättning och förslags-tryck. Då man måst post för post gå igenom de vidlyftiga tryckeriräkningarna, är det nog troligt, att ett och annat misstag af förbiseende insmugit sig, hvarjämte är att märka, att ofta olika poster blifvit i räkningarna hopslagna, men i stort sedt, tror jag, att tabellen gifver riktigt resultat. Jag ber att få lämna några uppgifter ur densamma.

Kostnaden för tryckning af kommittébetänkanden har varit ganska växlande, hvilket är naturligt. År 1899 utgjorde den 4,391 kronor 17 öre, var för öfrigt lägst under år 1905, då den uppgick till 15,957 kronor 12 öre, och högst år 1908, då den belöpte sig till 42,853 kronor 43 öre. Tryckningen af Riksdagens protokoll kostade år 1899 13,957 kronor 30 öre och år 1908 30,728 kronor 63 öre, tryckningen af Kungl. Maj:ts propositioner kostade år 1899 icke mer än 19,821 kronor 8 öre, men hade år 1908 stigit till 95,780 kronor 50 öre, bihanget i öfrigt kostade år 1899 62,050 kronor 69 öre och år 1908 106,684 kronor 91 öre. Detta visar, att kostnaden för Kungl. propositioner har blifvit $4\frac{1}{2}$ gånger större, under det att kostnaden för bihanget i öfrigt icke stigit till dubbla beloppet.

Hvad som i väsentlig mån fördyrar riksdagstrycket är ersättningen för ändringar i korrektur, förslagstryck och öfvertidsarbete. Det finnes i tabellen uppgifter för alla år i perioden; jag skall endast meddela några siffror för sista året. Kungl. Maj:ts propositioner kostade då 95,780 kronor 50 öre, däraf utgjorde kostnaden för ändringar i korrektur 17,431 kronor 47 öre, förslagstryck 5,685 kronor 35 öre, öfvertidsarbete 21,952 kronor 31 öre samt öfriga kostnader 50,711 kronor 37 öre. Jag kan anse den sista posten representera den normala tryckningskostnaden. Till denna kommo då extra tillägg, som i procent utgjorde för ändringar i korrektur 34,4 procent, för förslagstryck 11,2 procent, och för öfvertidsarbete 43,3 procent, tillhoppa 88,9 procent. I afseende å bihanget i öfrigt visa motsvarande siffror, att tillägget till hvad jag kallar den normala tryckningskostnaden utgjorde för ändringar i korrektur 11,3 procent, för förslagstryck 19,6 procent och för öfvertidsersättning

27,4 procent tillsammans 58,3 procent. För några år sedan gjordes en erinran mot den öfvertidsersättning, som då ifrågakom, och kostnaden därför nedbragtes från 26,636 kronor 88 öre år 1903 till 8,034 kronor 18 öre år 1904. Men sedan dess har kostnaden arbetat upp sig igen, säkerligen på grund af order från Riksdagens utskott.

Det kan måhända vara af intresse att höra några exempel, som jag tagit på måfå vid genomgående af verifikationerna. Kungl. Maj:ts proposition n:o 93 vid 1906 års riksdag innehöll 6 $\frac{1}{2}$ ark. Den normala tryckningskostnaden utgjorde 248 kronor 45 öre, men därtill kommo ändringar i korrektur för 229 kronor, nattarbete för 362 kronor och väntetid för 134 kronor, således extra kostnader för 725 kronor. För propositionen n:o 143 vid samma riksdag — 13 $\frac{1}{4}$ ark — utgjorde normala tryckningskostnaden 559 kronor, men extra tilläggen 1,175 kronor 50 öre. Det är icke ovanligt att finna, att ända till 10 korrekturafdrag tagits af sådana handlingar. Det inträffar rätt ofta numera, att motionärer begära att få läsa korrektur på sina motioner, men det har till och med inträffat, att motionär begärt att, innan motionen aflämnats i kammaren, få den uppsatt och korrigerad i tryckeriexpeditionen. Jag ber få nämna, att i ett sådant fall, enligt tryckeriräkningen för ett antal vid 1907 års riksdag af samme motionär på en gång väckta motioner, den normala kostnaden gick till 758 kronor, men kostnaden för ändringar i mångfaldiga korrektur till 325 kronor 58 öre och för öfvertid till 225 kronor, tillsammans 550 kronor 58 öre. Vid 1907 års riksdag utgjorde den normala kostnaden för en af hufvudtitlarna 2,166 kronor 90 öre, men extra kostnaderna 4,593 kronor, däraf öfvertidsersättning för 2,572 kronor 50 öre, och vid samma riksdag belöpte sig kostnaden för tryck af särskilda utskottets betänkande i sin helhet till 7,862 kronor 97 öre, men däraf utgjorde kostnaden för öfvertid 2,494 kronor 49 öre, för korrigering 1,443 kronor 88 öre och för förslagstryck 1,220 kronor. Jag föreställer mig, att vederbörande i de flesta fall icke så mycket tänka på dessa saker och knappast veta, att dessa extra arbeten betinga så stora summor. För fullständighetens skull vill jag nämna, att pappersinköpet, som i medeltal åren 1899—1903 uppgick till 21,872 kronor 41 öre, under åren 1903—1908 stigit till i medeltal 64,960 kronor 67 öre, samt att kostnaden för häftning och bindning ökats från 21,807 kronor 14 öre år 1899, till 46,094 kronor 69 öre år 1908, hvilken ökning till största delen beror på att volymen vuxit så oerhördt.

Om man nu frågar, hvad som kan och bör göras för att minska riksdagskostnaderna, så vill jag för min del på det lifligaste tillstyrka, hvad statsrevisorerna uttalat som önskvärdt. Nu utdelas alla kommittébetänkanden till riksdagsmännen två gånger. Första gången lämna många sina kommittébetänkanden under bordet, och säkert är, att, när man får hela samlingen i handen, kastar man i de flesta fall bort eller förstör det första exemplaret. Det är för öfrigt naturligt, att icke alla kunna intressera sig för och hafva behof af alla kommittébetänkanden. Och därför bör hvar och en anse sig tillgodosedd, om han på begäran får ett exemplar sig tilldeladt. Däri-

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

genom skulle vinnas en ganska afsevärd besparing i kostnad både för papper, tryck och bindning, och dessutom skulle samlingen kunna betydligt reduceras. Särskildt i år hafva vi fått en massa band af kommittébetänkanden.

Vidare vill jag påpeka, att i utskottsbetänkandena aftryckas långa utredningar och motiveringar ur statsrådsprotokollen och intagas likaså motiveringar till motionerna. Detta är visserligen mycket bekvämt, och jag tror, att riksdagsmännen tycka om det, men det är i själfva verket ganska onödigt och tynger riksdagstrycket oerhördt. Jag kan nämna, att hos Stockholms stadsfullmäktige, där ju många ärenden med ganska långa utredningar från respektive tjänstemän och nämnder förekomma, har man till princip att icke trycka om hvad som en gång tryckts, och det går mycket bra. Det blir här i Riksdagen endast nödvändigt, att man håller reda på sitt tryck; gör man det, har man vid studiet af utskottets betänkande tillgång till all den utredning, som är erforderlig. Detta skulle medföra en betydlig besparing i kostnaden och äfven vara till stor fördel för herrar riksdagsmäns bokhyllor.

Vidare ber jag att få säga några ord angående rättelser i korrekturen, hvilka sluka stora summor. Otvifvelaktigt är, att i många fall bero dessa rättelser på bristande uppmärksamhet vid skrifningen. Jag tror, att de som ha till uppgift att utarbeta de saker, som komma in till Riksdagen, böra komma ihåg att tänka först och skriva sedan. Därigenom skulle kunna vinnas en ganska stor besparing. Jag vill särskildt i afseende på motionerna uttala som min mening, att de böra vara färdiga och renskrifna, då de aflämnas, och att om motionären fordrar att få göra ändringar i korrekturet, bör han själf betala dessa ändringar. Det händer dessutom, i fråga om protokollen, att en och annan begär att få justera sitt anförande i korrektur. Jag föreställer mig, att, då riksdagsmännen få yttrandena utdelade, de väl skola kunna se efter, huru deras yttranden blifvit återgifna i protokollet, och det bör vara tillräckligt, så att man sedan icke behöfver fordra att få göra ytterligare ändringar.

Öfvertidsarbete anser jag icke böra anlitas annat än i nödfall, och erfarenheten från den förflutna tiden visar ju väl, att här kunna göras ganska stora inskränkningar.

Hvad åter förslagstrycket beträffar, vet jag väl, att alla utskott strängt hålla på att få taga sådant tryck, och möjligen är det nödvändigt, ehuru jag för min del tror, att man skulle kunna något inskränka förslagstrycket. Men jag vill här påpeka, att äfven kostnaden för förslagstryck skulle bli väsentligt mindre, om man läte bli att taga in hela motiveringen i utskottsbetänkandet, och i alla händelser bör förslagstryck icke tagas å större del af betänkandet än den, där utskottets egna uttalanden inflyta.

Till sist ber jag att få säga ytterligare ett par saker. Jag tror icke, att det är alldeles riktigt, att hela kostnaden för Kungl. Maj:ts propositioner lägges på riksdagskostnaderna. Vid tryckning af propositionerna debiteras mycket stora belopp för ändringar i korrektur och förslagstryck, men dessa kostnader tillhöra väl egent-

ligen icke dem, som Riksdagen skall bestrida. Jag anser för min del riktigare, att de bekostas af departementens expensmedel; kända någon större återhållsamhet i fråga om dessa kostnader då skulle iakttagas, då de bestridas af andra medel än riksdagskostnaderna, som man nu tycker det är så lätt att använda. Äfven synes mig ganska oegentligt, att kostnaden för tryck af kommittébetänkanden till största delen lägges på riksdagskostnaderna, och att allt papper därtill tages ur Riksdagens förråd. Om man i stället läte dessa tryckningskostnader komma på kostnaderna för kommittéerna, finge man klart veta, hvad de många kommittéerna kosta.

Jag har velat göra dessa erinringar vid detta tillfälle och särskildt anbefalla saken till uppmärksamhet hos statsutskottet, och skulle jag äfven önska, att hvad jag framhållit måtte i någon mån vinna beaktande vid anordnande af arbetet under denna riksdag.

Herr Fränckel: Jag har blifvit uppkallad af ett yttrande af herr Olof Jonsson, hvilken enligt mitt förmenande är den ende, som under denna debatt betraktat statsverkspropositionen i sin helhet. Han yttrade så tankvärda saker, att jag tror det icke skulle skada att ytterligare stryka under en del af hvad han sagt.

Han började sitt anförande med att säga, att, när man möter en statsverksproposition, som med hänsyn till de rådande tiderna bort vara minskad på utgiftssidan, men i stället där ökats med så betydliga belopp, börjar man undra, hvarifrån medlen till allt detta skola tagas. Han påvisade också, att ett af hufvudskälen för den dåliga ställningen i budgeten är den nedgång, som ägt rum i inkomsten från våra järnvägar. Det är med denna fråga, som jag skulle vilja bedja herrarna nu sysselsätta sig. Han påvisade ock på hvad sätt denna minskade inkomstsiffra verkar. Men hvad jag skulle vilja tillägga och fästa uppmärksamheten på, det är att på inkomsten af våra järnvägar beror vår finansiella ställning. Jag ber att i herrarnas minne få återkalla, att Riksdagen försiktigtvis och förständigt icke velat använda lånade medel till annat än produktiva ändamål, bland hvilka järnvägar spela den största rollen. Vi erinra oss, att i statsjärnvägar äro nedlagda cirka 500 miljoner kronor. Man frågar då: huru skola vi ställa oss, ifall dessa 500 miljoner kronor icke lämna någon afkastning? Hvad är det som gjort, att vi under så många år med glädtefullt mod utvidgat statsbanesystemet och understödt våra enskilda järnvägar? Jo, att förut år efter år har ekonomin för dessa viktiga samfärdsmedel blifvit bättre och bättre. Riksdagen kunde det oaktadt icke vara belåten, och har vid flera tillfällen framhållit, att utgifterna för järnvägarna äro för höga. Jag påminner mig ännu, huru 1893 års järnvägskommitté, i hvilken jag var ledamot, hade den bestämda uppgiften att tillse, huruvida icke utgifterna för statens järnvägar skulle kunna nedsättas. Skälet var, att utgifterna kommit upp på en siffra, som utgjorde 75 procent af inkomsterna, under det att de enskilda järnvägarnas utgifter voro endast 38 procent. Kommitténs pretentioner sträckte sig icke längre än att söka nedsätta kostnaderna med 5 procent. Det lyckades ock, så att

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

man redan år 1905 kommit därhän, att 17 $\frac{1}{2}$ miljoner kronors öfver-skott kunde inlevereras till statskontoret, och att den årsrapport, som lades fram för Riksdagen, visade, att järnvägarna lämnade 3 $\frac{1}{2}$ pro-cents ränta på det däri nedlagda kapitalet. Hvad var då naturligare än att Riksdagen, som väl kände till, huru fördelaktigt järnvägarna verkade i ett land med långa distanser och tunga effekter att trans-portera, städse vara beredd att utvidga nätet och tänkte: det gör ingenting, om vi på våra lån få betala 4 $\frac{1}{2}$ procents ränta, och järn-vägarna endast lämna tillbaka 3 $\frac{1}{2}$ procent, vi äro beredda att betala 1 procent af skattemedel och underkasta oss denna uppoffring för att vinna dessa stora fördelar!

Men huru ha icke våra förhoppningar nu blifvit gäckade, hvilka förändringar ha icke förhållandena med ett slag undergått! 1907 års Riksdag har — jag vågar säga lättsinnigt — infört en aflöningsstat för statens järnvägar, som, enligt mitt förmenande, är för järn-vägarna ruinerande, och som till och med, på tillstyrkande af veder-börande statsråd, erhöll retroaktiv verkan och därigenom medförde en kostnad af ytterligare 5 miljoner kronor. Men icke nog härmed. Dessa förhållanden ha föranlett, att de enskilda järnvägarna ha måst följa exemplet, och att dessa, hvilkas ekonomi förut befunnit sig i ganska stor blomstring, numera endast med knapp nöd draga sig fram. Man vet, att de endast med svårighet kunna betala sina räntor och annuiteter till riksgäldkontoret. Men huru tro herrarne, att det skall ställa sig hädanefter? Det blir ännu svårare för dessa banor att fullgöra hvad dem åligger.

»Men», säger man nu, »hvad tjänar det till att tala om denna sak?» Och man har alldeles rätt i, att det tjänar till ingenting. Ty enligt mitt förmenande är skadan ohjälplig. Och denna ohjälpliga skada inverkar på hela vårt finansiella system och särskildt på den utländska upplåningen. Det har redan blifvit framhållet af herr Olof Jonsson, att vi nu stå på gränsen för möjligheterna att till någorlunda drägligt pris erhålla utländska lån. Huru vilja herrarne då försvara beslut om upptagande af ytterligare sådana? Jag tror, att den maning, som denne ärade talare nyss gifvit oss, icke kan nog framhållas.

I synnerhet den synpunkten bör fasthållas, att Riksdagen icke på järnvägarnes budget besluter andra utvidgningar än sådana, om hvilka man kan vara säker, att de inom kort tid skola bära sig. I detta afseende syndade, enligt min mening, förra Riksdagen, då den anslog 11 $\frac{1}{2}$ miljoner till en ångfärjeförbindelse Trelleborg - Sassnitz, hvilka 11 $\frac{1}{2}$ miljoner icke allenast icke komma att lämna någon afkastning, utan rent af komma att medföra ett minus och således ytterligare betunga den svaga järnvägsbudgeten.

Men man kan vidare fråga: »hvarför skall man nu beröra dessa frågor?»

Jo, därför att, huru utmärkt ledningen af statens järnvägar än må vara i många afseenden, det likväl icke kan skada att erinra därom, att den måste vara betänkt på att göra inskränkningar be-

träffande sådana utgifter, som endast afse lyx och icke betingas af något verkligt behof.

Statserverks-
propositionen.
(Forts.)

Då regeringen utan vidare släpper fram en proposition sådan som den förevarande och helt enkelt förklarar, huru bristen skall fyllas, tager jag mig friheten framställa den frågan till regeringen: »hvilka åtgärder har regeringen vidtagit eller hvilka åtgärder ämnar den vidtaga för att möta denna nedgång, och hvilka för att sträfva att komma tillbaka igen i det gamla spåret?»

Jag tror, mina herrar, att man bör vara den nämnde talaren tacksam för hvad han framhållit, och att man särskildt bör vara försiktig i fråga om de utvidgningar, som nu äro föreslagna, och i fråga om beviljande af nya anslag till fortsättande af järnvägsbyggnader, hvilka jag själf varit den förste att ifrå för och den förste att tillstyrka, då det var fråga om att uppgöra planer för desamma, men som jag måste afstyrka nu, när det gäller att bringa dem till utförande. Här ligger dessutom en fara vida större än den, som vår finansiella ställning innebär. Ty under det att vi förut hade förhoppningar, att våra utmärkta statsjärnvägar snart skulle komma i den ställningen, att de kunde nedsätta sina frakter och genom låga frakter befördra handel och näringar, stå vi nu vid en gränspunkt, ty järnvägarna kunna icke bestrida de ökade utgifterna utan att bibehålla sina nuvarande inkomster.

Jag har ansett mig böra yttra detta. Och då det naturligtvis under Riksdagens lopp kommer många järnvägsfrågor, skall jag taga mig friheten att där påyrka den största försiktighet.

Efter härmed slutad öfverläggning hänvisades den kungl. propositionen till statsutskottet; och skulle till utskottet jämväl öfverlämnas de i anledning af samma proposition inom kammaren nu afgifna yttrandena.

Föredrogs och hänvisades till lagutskottet den af herr *Pettersson, August*, nästlidne dag afgifna och då bordlagda motion, n:o 3, om revision af lagen angående väghållningsbesvärets utgörande på landet den 23 oktober 1891.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet den af grefve *Hamilton, Alexander*, m. fl. under gårdagen väckta, samma dag bordlagda motion, n:o 4, angående skrifvelse till Konungen med begäran om utredning och förslag i fråga om ordnandet af distriktveterinärväsendet.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet herr *Bomans* sistlidne dag bordlagda motion, n:o 5, om nedsättning af minsta tillåtna försäljningskvantiteten vid utminuterung af brännvin.

Föredrogs och hänvisades till lagutskottet nedannämnda nästlidne dag bordlagda motioner:

n:o 6, af herr *Wijkander*, angående skrifvelse till Konungen med begäran om framläggande af förslag till utvidgning af öfverexekutors befogenhet att lämna handräckning mot tredskande innehafvare af nyttjanderätt till fastighet.

n:o 7, af herr *Ljungberg*, angående skrifvelse till Konungen med begäran om framläggande af förslag i fråga om rätt att förändra fideikommiss i fast egendom till penningfideikommiss, och

n:o 8, af herr *Ekman*, angående skrifvelse till Konungen i fråga om rätt för medlem af svenska kyrkan att därur utträda äfven utan uppgifven afsikt att öfvergå till annat kristet trossamfund.

Vid föredragning af Kungl. Maj:ts denna dag aflämnade nådiga propositioner till Riksdagen:

1:o) med förslag till lag angående Kungl. Maj:ts högsta domstols tjänstgöring på afdelningar m. m.,

2:o) med förslag till lag angående tillsättning af prästerliga tjänster,

3:o) med förslag till lag om gemensamhetsfiske samt lag angående ändrad lydelse af 10, 13 och 14 §§ i lagen om rätt till fiske den 27 juni 1896,

4:o) med förslag till lag angående verkställighet i vissa fall af straff, ådömdt genom icke laga kraft ägande utslag m. m., och

5:o) med förslag till lag, innefattande ändring i 12 kap. 3 § kyrkolagen.

blefvo dessa propositioner på begäran bordlagda.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts under sammanträdet aflämnade nådiga propositioner till Riksdagen:

1:o) angående försäljning af kronans andelar i byallmännigen Tån i Skaraborgs län,

2:o) angående försäljning af tre till förra löjtnantsbostället Harby n:o 1 i Stockholms län hörande lägenheter,

3:o) angående försäljning af två lägenheter från förra skogvaktarbostället $\frac{5}{8}$ mantal Led n:o 2 Arvid Ersgård i Skaraborgs län,

4:o) angående försäljning af två torp samt två andra områden från förra majorsbostället Upplanda n:is 1, 4 och 5 i Jönköpings län,

5:o) angående försäljning af två till kronolägenheten Vallaslätten n:o 1 i Östergötlands län hörande lägenheter,

6:o) angående försäljning af två till förra kompanichefsbostället Rangtorp n:o 1 i Skaraborgs län hörande lägenheter, samt

7:o) angående försäljning af vissa till förra kompanichefsbostället 1 mantal Hornstäfve n:o 3 Prästgården med utjorden Långlöten i Östergötlands län hörande lägenheter.

Afgåfvos och bordlades följande motioner:

n:o 9, af herr *Petersson, Lorentz*, angående skrifvelse till Konungen i fråga om åtgärder för uppfostringsväsendets utveckling i mera praktisk riktning;

n:o 10, af friherre *Palmstierna*, om anslag till ersättande af Hans Maj:t Konungens utgifter under år 1908 för officiella besök hos och mottagande af främmande statsöfverhufvud; samt

n:o 11, af herr *Hägglund*, om ändring i gällande bestämmelser angående sparkasse- och därmed likartad räkning hos bankaktiebolag och solidariska bankbolag.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr *Troedsson* under 14 dagar från innevarande dag,

» *Nilsson* » 14 » » » »
 » *Samuelsson* » 3 veckor från den 24 innevarande månad,

grefve *Lewenhaupt* under 10 dagar fr. o. m. den 25 innevarande »

herr *Barthelson* » 10 » » » 25 » »

» *Gustafsson* » 14 » » » 25 » »

» *Sörensson* » 12 » från » 25 » »

» *Håkanson, Edvin*, under 14 dagar från den 25 » »

friherre *Klingspor* fr. o. m. den 25 i denna månad t. o. m. den 6 nästk. februari,

herr *Enhörning* » » 25 » » till » 8 nästk. februari,

herr *Larsson, Knut*, » » 25 » » t. o. m. » 8 nästk. februari,

grefve *Hamilton, Alexander*, fr. o. m. den 26 i denna månad t. o. m. den 3 nästk. februari,

herr *Pettersson, Fredrik Emil*, under 14 dagar fr. o. m. den 27 i denna månad samt

herr *Petersson, Lorentz*, under tiden den 28 jan.—den 8 februari 1909.

Justerades fem protokollsutdrag för denna dag.

Kammaren åtskildes kl. 3,15 e. m.

In fidem

A. v. *Krusenstjerna*.